

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра фінансово-економічної безпеки та інтелектуальної власності

Мазурик Андрій Вікторович

**Вплив стандартизації на фінансово-економічну безпеку
підприємства / Impact of standardization on financial and
economic security of the enterprise**

спеціальність: 8.18010014 – Управління фінансово-економічною безпекою
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська програма

Виконав студент групи ФЕБм-21
А.В. Мазурик

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О.М. Карапетян

Магістерську роботу допущено
до захисту:
«___» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Н.Б. Москалюк

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ	
1.1. Концептуальні домінанти стандартизації на національному та світовому рівнях	8
1.2. Механізм державного регулювання стандартизації	23
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА АНАЛІЗ ЇХ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА	
2.1. Правовий статус міжнародної організації ISO та аналіз процесу розробки стандартів	31
2.2. Правове регулювання процесу стандартизації в Україні	48
2.3. Питання фінансово-економічної безпеки підприємства у міжнародних стандартах	62
Висновки до розділу 2	80
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ	
3.1. Імплементация міжнародного досвіду стандартизації та можливість їх адаптації до вітчизняної практики	82
3.2. Шляхи покращення економічної діяльності підприємств та приведення у відповідність до міжнародних стандартів	92
Висновки до розділу 3	98
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	103

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В системі управління будь-якого підприємства в процесі функціонування завжди має місце велике число періодично повторюваних функцій, процесів і дій щодо прийняття управлінських рішень. При цьому, як правило, існує безліч різноманітних варіантів реалізації одного і того ж управлінського дії, процесу і безліч всіляких принципів і підходів до прийняття аналогічних управлінських рішень. В таких умовах, як показують дослідження, мимовільно і поступово починається формування якихось типових моделей поведінки системи управління – так званих стандартів «де-факто». При цьому не завжди стандарти «де-факто» фіксують бажані для власників і менеджменту компанії властивості системи управління. Більш того, період формування таких стандартів може бути дуже тривалим, в ході якого поведінку системи управління підприємства при відсутності типових моделей буде характеризуватися сильним розкидом параметрів свого функціонування. Іншими словами, в одних і тих же ситуаціях при рівних умовах система управління підприємства може функціонувати по-різному, часто непередбачувано і далеко від найбільш ефективного варіанту. Відповідно до зазначеного, існує необхідність в наданні цілеспрямованих управлінських впливів на процес формування стандартів управління в компанії (управляти стандартизацією системи менеджменту) за допомогою розробки, впровадження та використання деяких оптимальних стандартних принципів, процесів, функцій і інструментів управління.

З іншого боку, процеси глобалізації, пов'язані з формуванням і розвитком великих компаній, істотно актуалізують питання підвищення керованості децентралізованими, просторово-розподіленими підрозділами (дочірніми компаніями, філіями, представництвами).

На сучасному етапі господарювання ринки стають глобальними, і ланцюжки поставок можуть перетинати кордони багатьох країн. У справі створення більш сприятливих умов у галузі міжнародної торгівлі

визначальну роль відіграють стандарти. Роль міжнародних стандартів в якості технічного фундаменту глобального ринку особливо підкреслена в Угоді СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (1994 р.). Угода зобов'язує уряди максимально використовувати міжнародні стандарти, щоб попередити появу небажаних перешкод на шляху розвитку торгівлі.

Сьогодні СОТ є найголовнішою міжнародною організацією, у рамках якої розробляються всі основні питання, які пов'язані із режимом міжнародної торгівлі товарами та послугами, здійснюється контроль за додержанням правових норм. Основа організації та діяльності СОТ – це багатосторонній контракт, який є найбільшим договором у світі, регулюючим торгівлю практично усіма видами товарів та послуг. Уклавши даний договір, держава отримує певні гарантії, що її експортна продукція не піддаватиметься будь-якій дискримінації на ринках інших держав-учасниць в заміन на аналогічні зобов'язання.

У даний час за вищезазначеними правилами СОТ здійснюється приблизно 95 % усієї світової торгівлі.

Досвід інших держав, зокрема США, нам показує, що ефективними організаційними прийомами, які забезпечують створення високоякісної та конкурентоспроможної продукції, є такі, які слідують засадам стандартизації й сертифікації. Підвищення рівня якості продукції вважається основою її конкурентоспроможності та динамічного розвитку виробництва. Адже якість продукції об'єднує увесь ланцюжок від виробника і до споживача продукції та проходить червоною ниткою через весь життєвий цикл продукції.

Зважаючи на те, що Україна із 2008 року є повноправним членом СОТ, не лише через зобов'язання, які взяті нею перед організацією, а у переважній більшості через необхідність конкурентоспроможності товарів і послуг, вона просто зобов'язана створити умови, за яких суб'єкти господарювання матимуть можливість та бажання дотримуватися міжнародних стандартів. Науково-методичні розробки у цьому напрямі для ефективної діяльності суб'єктів господарювання є вельми корисними.

Досліджень впливу стандартизації на фінансово-економічну безпеку підприємства на сьогоднішній день в Україні недостатньо, що і зумовлює актуальність обраної тематики дослідження.

Теоретичним підґрунтям здійсненого наукового дослідження стали праці таких вітчизняних та іноземних вчених як В.Бурдина, О.Величко, В.Г. Версан, І. Голінка, В.Б. Захожай, Ю. Кабаков, Т.П. Калита, Киссинджер-Мэтрей Д., С. Королько, О.В. Мишко, І.В. Опьонова, Н.В. Павліха, В.І. Павлов, А. Пиндер, Н.Г. Салухіна, В. Шаповал, Я. Юзьків, О.М. Язвінська та інших.

Метою дослідження є науково-теоретичий аналіз впливу стандартизації на фінансово-економічну безпеку підприємства.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні **завдання**:

- визначити концептуальні домінанти стандартизації на національному та міжнародному рівнях;
- охарактеризувати державну політику у сфері стандартизації і принципи, на яких вона будується;
- визначити правовий статус міжнародної організації ISO;
- проаналізувати процес розробки стандартів ISO та принципи, на яких він будується;
- дослідити правове регулювання процесу стандартизації в Україні;
- визначити питання фінансово-економічної безпеки підприємства у міжнародних стандартах;
- дослідити перспективи приведення у відповідність національних стандартів України до міжнародних;
- охарактеризувати проблеми приведення у відповідність до міжнародних стандартів діяльності підприємства та можливі шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є процеси стандартизації на національному та міжнародному рівнях.

Предметом дослідження є сукупність суспільних відносин пов'язаних із впливом стандартизації на фінансово-економічну безпеку підприємства.

Методологія дослідження. У процесі дослідження застосовувалися системно-функціональний, порівняльно-правовий, історичний та діалектичний методи дослідження.

В межах загальнонаукових методів гносеології використовувалися зокрема методи теоретичного узагальнення, індукції та дедукції, системного аналізу й синтезу; порівняльного аналізу; структурно-функціонального аналізу; групування тощо.

Наукова новизна дослідження:

- обґрунтовано наявність прямого взаємозв'язку між рівнем фінансово-економічної безпеки та застосуванням у виробничому процесі міжнародних стандартів;

- доведено, що у національному законодавстві не передбачено жодних важелів впливу на осіб, які надають помилкові чи завідомо неправдиві відомості про недотримання стандартів суб'єктами господарювання. Вказана ситуація перешкоджає належному захисту прав виробників.

- підтримано думку про необхідність закладення в систему нормативного регулювання стандартизації єдині тристоронні принципи стандартизації;

- встановлено, що для забезпечення відповідності державних стандартів у сфері екологічного менеджменту до міжнародних необхідна, перш за все, відповідна коректура поняття екологічного менеджменту, адже без трансформації системи управління природоохоронною діяльністю в масштабах країни, неможливо говорити і про реформування системи управління на місцевому рівні (на рівні підприємств).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані: у процесі планування робіт із стандартизації; в науковій діяльності при подальших дослідженнях проблем фінансово-

економічної безпеки підприємств; у навчальному процесі для підготовки відповідних розділів підручників та навчальних посібників, а також під час викладання навчальних дисциплін спеціальності «Управління фінансово-економічною безпекою».

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та переліку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 110 сторінок, 8 з них відведено переліку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

1.1. Концептуальні домінанти стандартизації на національному та світовому рівнях

Важливим елементом в системах управління якістю виробів є стандартизація – нормотворча діяльність, яка знаходить найбільш раціональні норми, а потім закріплює їх в нормативних документах типу стандарту, інструкції, методики і вимог до розробки продукції, тобто це комплекс засобів, які визначають відповідність стандартам.

Стандартизація є одним з найважливіших елементів сучасного механізму управління якістю продукції (робіт, послуг). За визначенням міжнародної організації зі стандартизації (ISO), стандартизація – встановлення і застосування правил з метою упорядкування діяльності у певних областях на користь і за участю всіх зацікавлених сторін, зокрема для досягнення загальної оптимальної економії при дотриманні функціональних умов і вимог техніки безпеки [32].

Стандарт – це нормативно-технічний документ по стандартизації, що встановлює комплекс правил, норм, вимог до об'єкта стандартизації і затверджений компетентним органом. Стандарти представляються у вигляді документів, що містять певні вимоги, правила або норми, обов'язкові до виконання. Це також основні одиниці вимірювання або фізичні константи (наприклад, метр, вольт, ампер, абсолютний нуль за Кельвіном і т.д.). До стандартів відносяться всі предмети для фізичного порівняння: державні первинні еталони одиниці довжини, маси, сили і т.д.

Діюча система стандартизації дозволяє розробляти і підтримувати в актуальному стані:

- єдину технічну мову;
- уніфіковані ряди найважливіших технічних характеристик продукції (допуски і посадки, напруги, частоти і ін.);

– типорозмірний ряд і типові конструкції виробів загальномашинобудівного застосування (підшипники, кріплення, ріжучий інструмент і ін.);

– систему класифікаторів техніко-економічної інформації;

– достовірні довідкові дані про властивості матеріалів і речовин.

Загальною метою стандартизації є захист інтересів споживачів і держави з питань якості продукції, процесів, послуг, забезпечуючи такі складові (рис. 1.1)

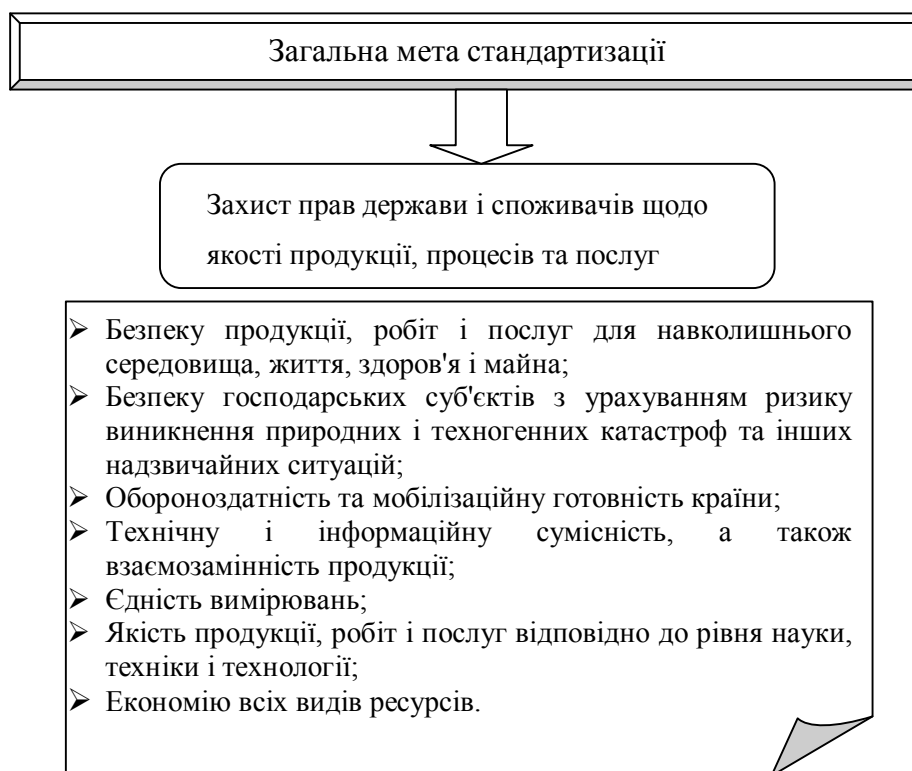

Рис. 1.1. Мета та основні завдання стандартизації [12]

Основні закономірності процесу розробки стандартів визначають умови ефективної їх реалізації і тенденцій розвитку:

1. Збалансованість інтересів сторін, що розробляють, виготовляють, що надають і споживають продукцію (послугу);

2. Системність стандартизації - це розгляд кожного об'єкта як частини більш складної системи, передбачає сумісність усіх елементів цієї складної системи;

3. Дінамічність і випереджальний розвиток стандарту. Як відомо,

стандарти моделюють реально існуючі закономірності в господарстві країни. Однак науково-технічний прогрес вносить зміни в техніку, в процеси управління, тому стандарти повинні адаптуватися до змін, що відбуваються;

4. Ефективність стандартизації. Застосування нормативної документації (НД) має давати економічний або соціальний ефект. Безпосередній економічний ефект дають стандарти, що ведуть до економії ресурсів, підвищення надійності, технічної та інформаційної сумісності. Стандарти, спрямовані на забезпечення безпечного життя і здоров'я людей, навколишнього середовища, забезпечують соціальний ефект;

5. Пріоритетність розробки стандартів, що сприяють забезпеченню безпеки, сумісності і взаємозамінності продукції (послуг), що досягається шляхом безумовного відповідності розробок вимогам стандартів, норм законодавства та реалізується шляхом регламентації та дотримання обов'язкових вимог державних стандартів;

6. Гармонізація передбачає розробку гармонізованих стандартів. Забезпечення ідентичності документів, що відносяться до одного і того ж об'єкту, але прийнятих як організаціями по стандартизації, так і міжнародними (регіональними) організаціями, дозволяє розробити стандарти, які не створюють перешкод у міжнародній торгівлі;

7. Чіткість формулювань положень стандарту. Можливість двозначного тлумачення норми свідчить про серйозне дефекті НД;

8. Відповідність законодавству, а також нормам і правилам наглядових органів. При розробці стандартів та інших НД необхідно забезпечувати їх відповідність нормам законодавства, а також нормам і правилам органів, що виконують функції державного контролю;

9. Комплексність стандартизації взаємопов'язаних об'єктів. Якість готових виробів визначається якістю сировини, матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих виробів, тому стандартизація готової продукції повинна бути ув'язана зі стандартизацією об'єктів, які формують її якість, включаючи вимоги, що забезпечують безпеку життя, здоров'я і майна, навколишнього

середовища, сумісність і взаємозамінність.

Для досягнення соціальних і техніко-економічних цілей стандартизація виконує певні функції (рис. 1.2):

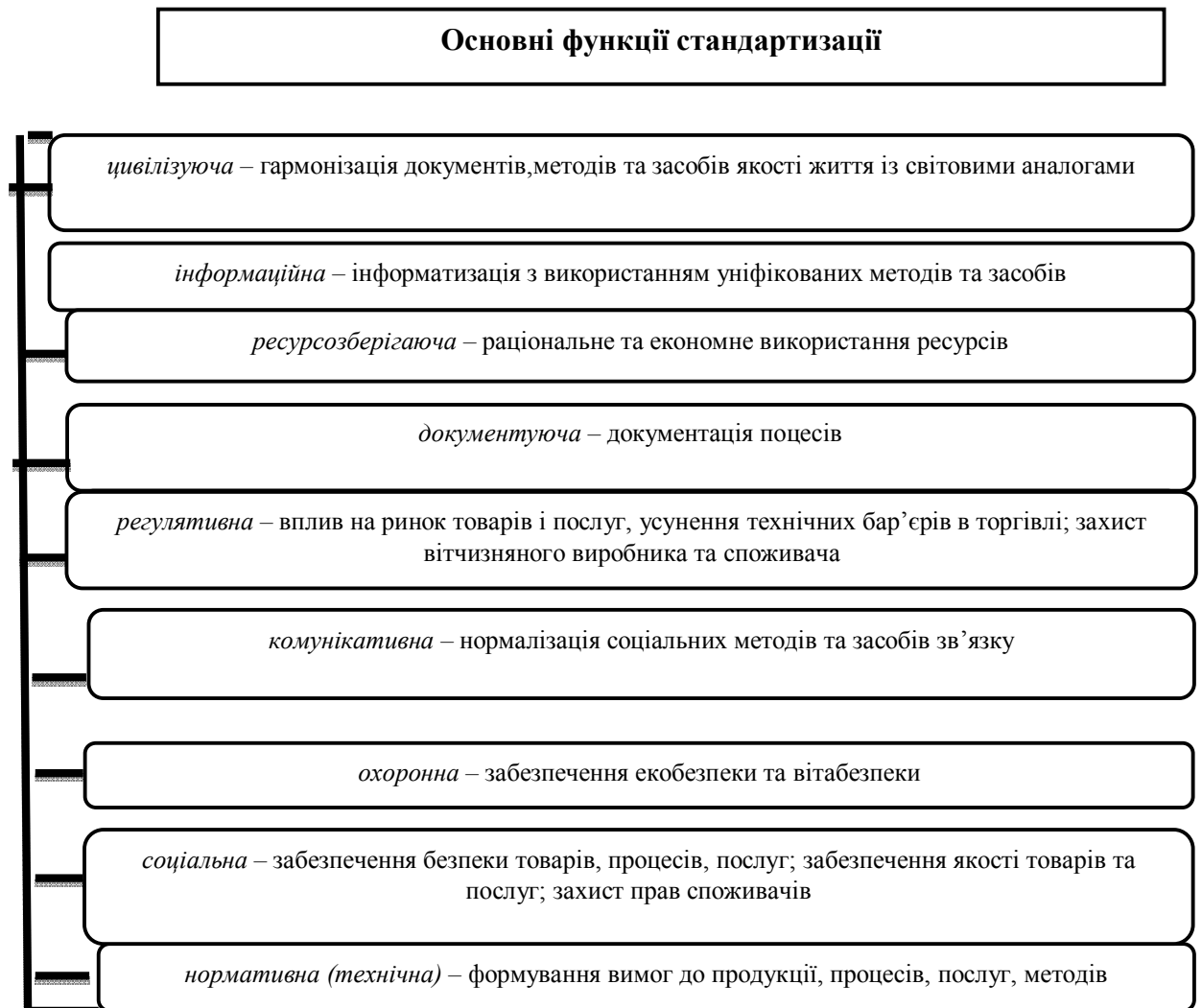

Рис. 1.2. Основні функції стандартизації [32]

Для організації та координації стандартизації та суміжних видів діяльності в кожній країні створити національний орган зі стандартизації, основною функцією якого є розробка і прийняття національних стандартів, які доступні для широкого кола користувачів. Цей національний орган може бути членом міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації та представляти країну у всіх цих організаціях.

Особливістю стандартизації є той факт, що сфера дії та застосування, а також рівень розвитку знаходяться в широкому діапазоні. Там немає жодної сфери людської діяльності, для яких не братимуть участі в процесі

стандартизації. Після того, як поширення і поглиблення знань, розвиток науки і техніки, підвищення масштабів виробництва всіх робіт і значно збільшити сферу застосування принципів стандартизації.

Стандартизація акумулює найсучасніші досягнення в області науки і техніки, легко поєднує в собі фундаментальну і прикладну науку, сприяючи швидкому впровадженню цих наукових досягнень в практику, допомагає визначити найбільш перспективні напрямки економічного і технічного прогресу і стан економіки [72 , гр. 77]. Вона поєднує в собі технології, науки та виробництва, а також сприяє формуванню технічної політики в різних галузях економіки, крім того, модернізація виробництва та загальне впровадження сучасних методів і технологій, інтенсифікації виробництва, механізації і автоматизації виробничих процесів і поліпшення якості продукції. Все це відбувається через їх економічного розвитку будь-якої країни.

Останнім часом однією з ключових проблем науково-технічного та економічного розвитку проблеми підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, що випускається. Поліпшення якості продукції - це проблема не тільки технічні або споживчі, а й економічні, соціальні і політичні проблеми суспільства. Отже, стандарти, насамперед, грають важливу роль в судовій практиці при вирішенні спорів між виробником і споживачем. Стандарт може бути аргументом, що посилює провину або, виправдовує компанію або фірму, яка отримала претензію через дефекти в продукті.

Підвищення якості та конкурентоспроможності товарів (робіт, процесів, послуг) можуть бути засновані тільки на стандартизації. Зокрема, вона дозволяє регулювати основні вимоги до якості продукції, щоб краще вирішувати проблеми спеціалізації і визначити найбільш раціональні методи і прийоми виробництва і переробки сировини, управління послуг якості товарів виробництва і обігу в області і так далі ,

Вплив стандартизації на підвищення конкурентоспроможності та якості продукції, що реалізовується в першу чергу за рахунок розробки всеосяжних стандартів для сировини, комплектуючих виробів, напівфабрикатів, обладнання, проектування і готової продукції; а також технічні вимоги до критичних процесів і якості, єдиним методам вимірювань і випробувань, контролю і оцінки відповідності [77, с. 40]. Стандарти сприяють в першу чергу вибрати найбільш оптимальний розмір і число кращих прикладів, а також забезпечити для спеціалізованого виробництва і знизити витрати на проектування і виготовлення, а також скорочує розробку продуктів.

Стандарти визначають однозначну термінологію, системні блоки, вимоги до метрологічного забезпечення, упаковки, маркування, робочі документи (інструкції), транспортуванні та споживчої інформації, необхідної для оцінки та відбору їх продукції. Очевидно, що наявність цих стандартів полегшує і спрямовує діяльність ринкових виробників для забезпечення відповідності своєї продукції відповідно до критеріїв конкурентоспроможності та якості.

В даний час, вимоги руху конкурентоспроможності та якості на національному рівні до рівня виробництва, де і створює якість цих продуктів, робить необхідним зміцнити систему стандартизації безпосередньо підприємствам. Зростання стандартизації компанії роль диктується двома факторами. По-перше – за умови економічної незалежності створили об'єктивні умови, необхідні для узгоджених діяльності всіх пов'язаних компаній щодо варіантів створені продукти і методи контролю за його якості і так далі. Все це з'являється в процесі виробництва і споживання продукції, що впливають на поставку і збут продукції, і, як наслідок, і економічне становище виробників. По-друге – проектування і виробництво раціонального використання стандартизації може значно скоротити витрати і збільшити доходи компанії. Таким чином, зусилля по стандартизації компанії залежить від масштабу і співпраці, а також дальності і складності

конструктивних продукції, що випускається, ступінь новизни і інтенсивності інших.

Наголосимо ще на деяких аспектах встановлення якості продукції.

По-перше. Оскільки стандарти відповідають певному рівню розвитку техніки і є визнаним технічним правилом, то їх застосовують як технічну документовану доказову базу, зокрема, під час розгляду спорів, наприклад, у суді.

По-друге. Відповідність стандартам можуть використовувати як вимогу під час державних закупівель, а також проведення тендерів, й укладання договорів і контрактів на постачання й складання каталогів продукції виробниками, також проведення маркетингових і рекламних компаній.

По-третє. Відповідність міжнародним стандартам, тобто, усунення технічних бар'єрів у торгівлі, задоволення потреб економічного, технічного і торговельного розвитку[87, с. 16].

Проте, доречно наголосити, у певних умовах застосування принципу обов'язковості стандартів, надмірна деталізація вимог та орієнтація стандартизації на певні конструкційні рішення, а також застосування тільки визначених матеріалів або сировини є гальмом в створенні належної продукції. Варто зазначити, що негативний вплив стандартизації на розвиток виробництва та якість готових товарів відчувається в тому випадку, коли стандарти й інші нормативні документи розроблятимуться без урахування досягнень науки та техніки, або вони своєчасно не будуть переглянуті із урахуванням даних досягнень та з деяким випередженням.

Враховуючи це вимоги до якості продукції мають відповідати вимогам конкурентоспроможності, а сама проблема її досягнення та забезпечення потребує комплексного підходу й врахування факторів загальнодержавного рівня й різноманітних сфер державного управління.

Варто зазначити, що стандартизація є необхідним та важливим, проте лише одним із факторів забезпечення конкурентоспроможності і якості продукції, при цьому затрати на стандартизацію порівняно із затратами на

забезпечення інноваційного розвитку, технологічне та технічне оновлення виробництва, а також підготовку висококваліфікованих кадрів є мізерними.

Стандарти складають значну частину нормативно-правової бази економіки держави. Розробку даних стандартів здійснюють науковці і спеціалісти головних та базових організацій із стандартизації всіх галузей економіки. На основі результатів проектно-конструкторських, науково-дослідних та дослідницько-технологічних робіт у стандартах встановлюються перспективні вимоги, отже закладаються не тільки показники, які визначають якість продукції на певному етапі, але і перспективні показники даного технічного рівня, якості й економічності, відповідно до яких має проектуватися та освоюватися нова продукція.

Варто зазначити, що стандарти із випереджаючими вимогами є певним прогнозом технічного прогресу визначеної групи продукції, що розробляється. Отже, стандарти є джерелом найголовнішої інформації, оскільки у них зібрано норми та правила, засновані на досягненнях у різних галузях технології та техніки, практичного досвіду та визнані основним методом консенсусу представниками всіх заінтересованих сторін. При цьому мають використовуватися найновіші методи прогнозування та оптимізації. Слід зазначити, що математичні методи оптимізації усіх кількісних вимог стандартів, насамперед, сприяють отримванню найвищого ефекту від стандартизації.

Отже, стандарти та нормативна документація, в першу чергу, відіграють важливу роль за умов вирішення економічних, технічних та соціальних проблем країни, а тому потрібно постійно підвищувати їх науково-технічний рівень, а також їх оновлювати з метою заміни застарілих показників та своєчасного відображення вимог економіки.

Зміцнення економічних та науково-технічних зв'язків до стандартизації привертає увагу всіх розвинених країн світу і країн, що розвиваються, а також економічних, технічних, міжнародних організацій, підприємств і фірм. Розрізняють такі види стандартизації (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Види стандартизації [68]

В теорії і практиці стандартизації виділяють такі об'єкти стандартизації (рис. 1.4)

Ми можемо впевнитися, що створення нової сучасної системи стандартизації, адекватної тим економічним змінам, які відбуваються в Україні, насамперед, має на меті певну гармонізацію її положень із вимогами міжнародних, регіональних і національних стандартів (в країнах з ринковою економікою).

Рис. 1.4. Класифікація об'єктів стандартизації [11]

Отже, стандартизація – це незамінний та практично єдиний засіб забезпечення взаємозамінності, сумісності, типізації, уніфікації, надійності техніки й інформаційних мереж, норм безпеки і екологічних вимог, єдності властивостей та характеристик, якості продукції тощо. Розвиток стандартизації пов'язаний нерозривно із вдосконаленням управління якістю виробництва, наприклад, із впровадженням системи керування якістю, а також систем екологічного керування й інтегрованих систем.

Питанням стандартизації термінології надається велике значення як за кордоном, так і в нашій країні (рис. 1.5.). Потреба у стандартизації науково-

технічної термінології обумовлюється тим, що терміни, поняття та визначення є невід'ємною частиною нормативної, технічної, проектно-конструкторської і технологічної документації.

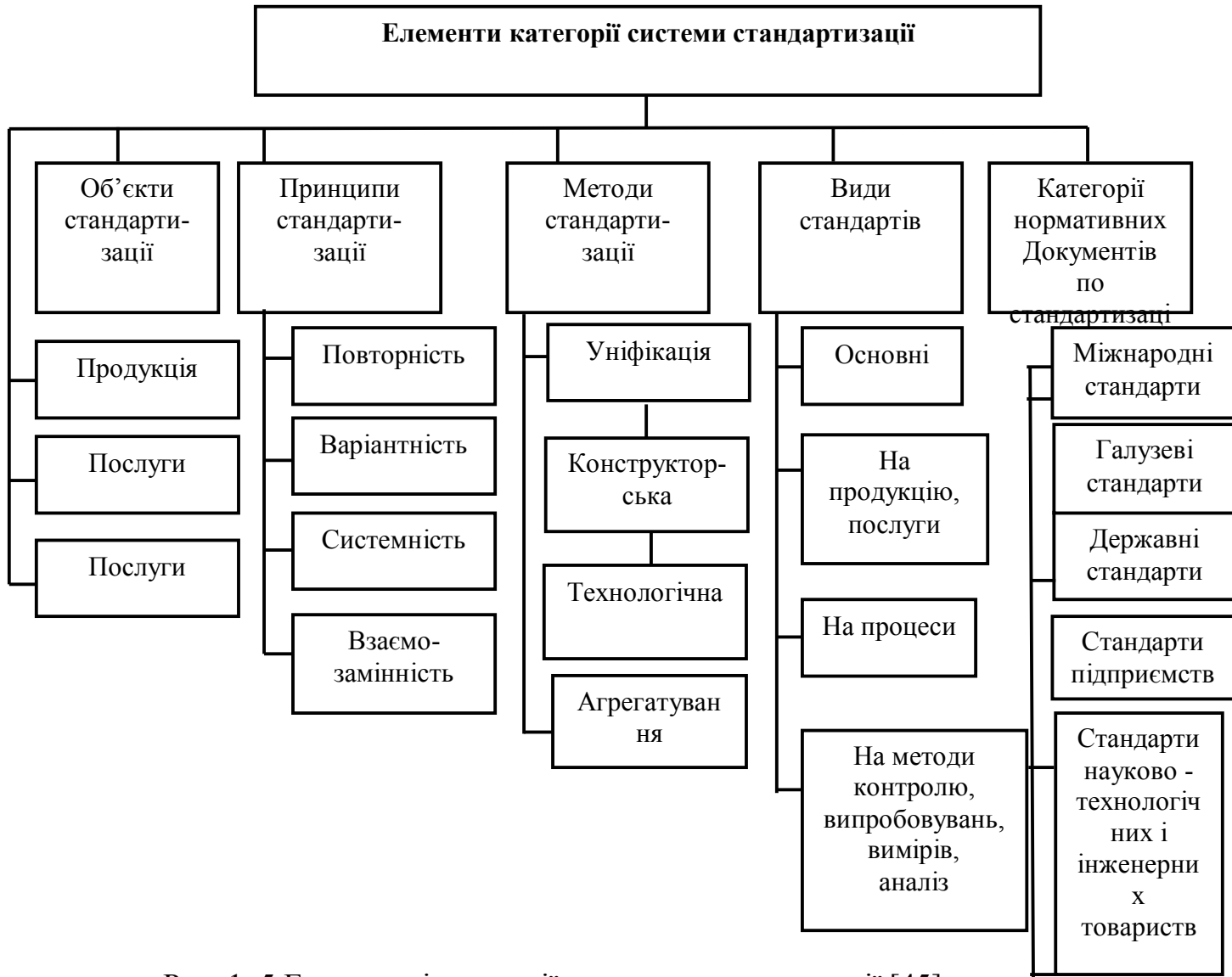

Рис. 1. 5. Елементи і категорії системи стандартизації [45]

В Україні стандартизацію і упорядкування термінології, насамперед, здійснюють: Академія наук України, Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики Держспоживстандарту України (УкрНДІССІ), вищі навчальні заклади та науково-технічні товариства, галузеві науково-дослідні інститути [32, с. 70]. Також варто зазначити, що розроблено цілий комплекс стандартів термінології, що стосуються основних галузей знань і галузей народного господарства.

Згідно з практичною діяльністю та методологією стандартизації для вирішення поставлених завдань потрібно виділити ряд методичних принципів, які відображено за допомогою таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Методичні принципи стандартизації [32]

Назва принципу	Зміст
Принцип плановості	<p>Забезпечується шляхом складання перспективних і поточних планів з розробки, розвитку і проведення робіт зі стандартизації. Планування в галузі стандартизації є складовою частиною системи державного планування. Планування слід здійснювати для послідовного, системного розвитку народного господарства, правильного розподілення ресурсів. Ефективність планування є однією з ланок управління народним господарством, засобом забезпечення темпів розвитку економіки країни, гарантією успішного створення матеріально-технічної бази промисловості. Планування здійснюється шляхом складання на науковій основі перспективних і поточних планів для усіх рівнів народного господарства, координування і контролю за виконанням, досягнення високих кінцевих результатів при правильному розподіленні матеріальних і грошових ресурсів. Об'єм і спрямованість планів зі стандартизації визначається завданнями, які стоять перед народним господарством на конкретний період. Плани включають програми комплексної стандартизації та метрологічного забезпечення</p>
Принципи перспективності	<p>Забезпечуються розробкою і випуском випереджаючих стандартів, в яких запроваджуються підвищені норми та вимоги до об'єктів стандартизації відносно досягнутого рівня. До того ж норми та вимоги, які запроваджуються у стандартах, будуть оптимальними в майбутньому. Випереджаючі стандарти містять норми і вимоги, що перевищують існуючий рівень, і тим самим орієнтують науку і виробництво на динамічний розвиток науково-технічного</p>

	<p>прогресу. Базою для розробки випереджаючих стандартів є науково-технічні прогнози.</p> <p>Випереджаючі стандарти дають змогу планувати процес підвищення якості, надають розробникам і споживачам інформацію щодо параметрів виробів у майбутньому. Ці стандарти являють собою, якоюсь мірою, програму організації виробництва щодо випуску продукції підвищеної якості. У той же час на розробників випереджаючих стандартів покладено велику відповідальність за правильність прогнозування розвитку науки та техніки на визначений період</p>
<p>Принцип оптимальності</p>	<p>Передбачає вироблення й прийняття таких норм, правил та вимог, що забезпечують народному господарству оптимальні втрати ресурсів: сировинних, матеріальних, енергетичних, економічних, соціальних. Під час вирішення різних завдань та проблем найвища результативність буде досягнута тоді, коли із великої кількості можливих варіантів рішень будуть відібрані найбільш раціональні та економічні, тобто оптимальні варіанти. А це, своєю чергою, сприяє підвищенню ефективності виробництва та продуктивності праці</p>
<p>Принцип динамічності</p>	<p>Передбачає періодичну перевірку стандартів та іншої нормативної документації, внесення до них змін, а також своєчасний перегляд і відміну стандартів. Чинні стандарти підлягають перевірці згідно з рядком в інформаційних даних. Під час перевірки визначають науково-технічний рівень стандартів, за потребою розробляють пропозиції щодо оновлення застарілих показників, норм, характеристик, вимог, термінів, визначень, позначень, одиниць фізичних величин. Результати перевірки можуть слугувати підставою для перегляду стандарту.</p>
<p>Назва принципу</p>	<p>Зміст</p>
	<p>Під час періодичного оцінення та перегляду стандартів важливо визначити їх відповідність існуючим і можливим</p>

	<p>потребам споживачів, врахувати зміни вимог споживачів. Якщо стандарти не будуть враховувати потреби суспільства, то вони виявляться непотрібними, більш того - вони будуть перешкодою для подальшого прогресу.</p> <p>Наприклад, особливо швидко застарівають стандарти на товари народного споживання, що пов'язано зі зміною вимог споживачів, їх матеріальним становищем, рівнем та відношенням роздрібних цін на різні товари, швидкоплинністю моди тощо. Цими обставинами пояснюється те, що одні товари користуються підвищеним попитом, а інші залежуються, уцінюються, але однаково не знаходять споживача. Тому основне завдання стандартизації - розробляти такі стандарти на товари народного споживання, які б сприяли усуненню подібних диспропорцій у реалізації виробів і давали змогу більш гнучко регулювати якість продукції, що значно підвищить попит на неї</p>
<p>Принцип системності</p>	<p>Забезпечується розробкою нормативних документів на об'єкти стандартизації, що належать до певної галузі та встановлюють взаємопогоджені вимоги до усіх об'єктів на підставі загальної мети. Цей принцип визначає розробку стандартів чи іншої нормативної документації як елемента системи і приводить до упорядкування закономірно розташованих і взаємопов'язаних конкретних об'єктів стандартизації в єдину систему. При цьому вони пов'язані між собою внутрішньою сутністю.</p> <p>Для вивчення об'єкта у цілому слід знайти загальні закономірності, які об'єднують у ньому різні властивості. Не менш важливою передумовою розвитку системних досліджень є створення укрупнених комплексів. До них належать автоматизовані потокові технологічні лінії, комплексні системи управління, міжгалузеві системи стандартів тощо.</p> <p>Успішна розробка великих комплексних проблем суспільства, системний підхід до їх вирішення та впровадження отриманих результатів у народне господарство</p>

	сприяє подальшому науково-технічному прогресу і розвитку економіки країни
Принцип обов'язковості	<p>Визначає законодавчий характер стандартизації. В Україні стандарти та інша нормативна документація мають обов'язковий характер, їх повинні дотримуватись усі підприємства і організації незалежно від форми власності. За порушення вимог стандартів, іншої нормативної документації передбачена юридична відповідальність згідно з чинним законодавством. Юридична відповідальність залежно від виду порушення може бути дисциплінарна, матеріальна чи кримінальна.</p> <p>Відповідальність за випуск у продаж неякісних, нестандартних чи некомплектних товарів настає незалежно від того, чи вони надійшли у такому виді від виробника або постачальника, чи зіпсовані у магазині, або під час зберігання на складі, чи базі. Кримінальним визнається вже сам випуск таких товарів у продаж. Тому, торговельні робітники, а саме товарознавці, повинні брати на реалізацію тільки якісний товар і не допускати до продажу зіпсовані та некомплектні вироби, тим самим захищаючи інтереси споживача</p>

На основі даних принципів стандартизації і була сформована система її основних методів. Стандартизація у своїй діяльності використовує найрізноманітніші методи, найбільш значними серед яких є уніфікація, типізація, агрегування, що забезпечують взаємозамінність та спеціалізацію на різних рівнях. Враховуючи це, кожен із зазначених методів є настільки довершеним і своєрідним, що має можливість бути досліденим у рамках окремих наукових праць, приділяти значної уваги їм в рамках нашого дослідження ми не будемо. Звичайно важливіше зосередитися на впливі держави на процес стандартизації, що і буде зроблено нами в подальшому.

1.2. Механізм державного регулювання стандартизації

Основні засади національної системи стандартизації України сформульовані в декреті «Про стандартизацію і сертифікацію», 16 розробленому для оперативного створення та поновлення законодавчої бази. згідно з рішенням Уряду, погодженим з Верховною Радою. Декрет був підготовлений Держстандартом України та Укр. НДІ із залученням фахівців з різних галузей. Декрет "Про стандартизацію і сертифікацію" розроблений з урахуванням досвіду інших країн: Японії, Російської Федерації, Югославії, Таїланду. Крім Російської федерації, яка на час розроблення декрету підготувала проекти законів "Про стандартизацію" та "Про сертифікацію" інші країни мають єдиний закон щодо стандартизації та сертифікації, причому в назві закону згадується лише стандартизація, наприклад, "Закон про промислову стандартизацію" Японії [45].

Проект постанови був направлений в міністерства і відомства, асоціацій, організацій, установ, що обговорювалися на нарадах експертів в галузі стандартизації. Ряд зауважень і пропозицій були враховані, але тоді деякі зауваження міністерства були відхилені, оскільки вони не відповідали принципу єдиної технічної політики. Наприклад, Міністерство навколишнього середовища і Міністерство охорони здоров'я запропонувало, щоб дати їм можливість прийняти стандарти у відповідних областях; Minmashynprom запропонував надати державні стандарти статус Міністерства. Зрештою, остаточний варіант проекту постанови був узгоджений з усіма міністерствами і відомствами, і він вступив в силу в травні 1993 року указом встановлює правові та економічні засади стандартизації і сертифікації, визначає організаційні форми їх функціонування в Україні. Дія указу розповсюджується на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності та видів діяльності, що діють в Україні, а також громадян - суб'єктів підприємницької діяльності. Відповідно до постанови системи стандартизації в Україні визначає мету і

принципи управління, форми та загальні організаційно-технічних правил усіх видів робіт по стандартизації. Державна система стандартизації створює Державний стандарт України (Мін'юст) – національні органи зі стандартизації. Основні принципи стандартизації в указі це: брати до уваги розвиток науки і техніки, екологічних вимог; економічна доцільність і ефективність Виробник, переваги і безпеку для споживачів і держави в цілому; забезпечити дотримання вимог НД законодавчим актом; гармонізація з міжнародними та регіональними, і в відповідних випадках, з національними стандартами інших країн; участь в розробці ВС всіх зацікавлених сторін; взаємообумовленості узгодженість на всіх рівнях; придатність для сертифікації; відкритість інформації про існуючі стандарти і програми роботи по стандартизації відповідно до вимог чинного законодавства. Більшість цих принципів з принципами міжнародної стандартизації. Принцип добровільних стандартів протягом перехідного періоду за відсутності відповідного законодавства не можуть бути реалізовані. Відповідно до ISO (Міжнародна організація зі стандартизації), з 120 країн – членів стандартів ISO повністю добровільні 16 країн, в 12 країнах потрібні всі стандарти, в 46 країнах частка обов'язкових стандартів від 10 до 99% [56]. Не вказано принцип консенсусу - прийняття стандартів під час відсутності фундаментальних заперечень. Указ реалізований принцип поділу правил обов'язкових стандартів та рекомендованих відповідно до діючих державних законодавчим і регулюючим контролем в різних областях. Для включення обов'язковими: вимоги до безпеки продукції для життя, здоров'я і майна громадян, його вимоги сумісності та методи випробувань продуктивності; вимоги до безпеки і гігієни праці з посиланнями на відповідні санітарним правилам і правилам; метрологічні норми, правила, вимоги та положення, що забезпечують точність і узгодженість вимірювань; положення, що забезпечують технічну єдність при розробці, виробництві, експлуатації (використання) продукції. Обов'язкові вимоги державних стандартів підлягають безумовному виконанню всіма органами виконавчої влади та всіх

господарюючих суб'єктів, на які поширюються стандарти. наступні та інші вимоги, за умови, що воно: надає чинне законодавство; включені в контракти або угоди; виробник (постачальник) зробив заяву про відповідність продукції цим стандартам. Указ встановлює права власності на різні категорії Сонця, визначення яких необхідно на ринку, і право затвердження. Державні стандарти, затвержені Держспоживстандарт України і в будівництві або будівельної індустрії – Держбудом України. Право власності на державні стандарти належить державі незалежно від джерела фінансування їх розвитку. Ці органи виконують функції менеджера прав власності щодо міжнародних стандартів в цих областях, а також Державний комітет України у якості національного органу – також про стандарти, правил, директив і рекомендацій міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації 18, членом якого є Україна. Порядок розробки, прийняття і застосування галузевих стандартів науково-технічних та інженерних товариств і асоціацій, створених органом галузевого стандарту або асоціацій органів і об'єднань. Ці стандарти підлягають державній реєстрації Держспоживстандарт України. ТУ містять вимоги, які регулюють відносини між постачальником розробником, виробником) і споживчих товарів. ЩО підлягає державній реєстрації в територіальних органах Держспоживстандарту. До роботи в ТК залучаються на добровільних засадах уповноважені представники заінтересованих підприємств, установ і організацій замовників (споживачів), розробників, виробників продукції, органів і організацій з стандартизації, метрології, сертифікації, товариств (спілок) споживачів, науково-технічних та інженерних товариств, інших громадянських організацій з стандартизації, провідні вчені і фахівці. Роботи з державної стандартизації фінансуються з державного бюджету, а також за рахунок коштів, передбачених на виконання соціально-економічних, науково-технічних програм і проектів, та коштів підприємств, організацій або інших замовників. Фінансуються в межах виділених бюджетних коштів, у першу чергу, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи з

стандартизації, розроблення міждержавних і державних стандартів, які встановлюють основоположні та загально технічні вимоги, а також обов'язкові вимоги, що забезпечують безпечність продукції для життя і здоров'я громадян, її сумісність і взаємозамінність, охорона навколишнього природного середовища, проведення робіт щодо прямого використання міжнародних, регіональних та національних стандартів інших країн як державних стандартів України, а також відповідна науково-методична і координаційна робота. При розробленні соціально-економічних та науково-технічних програм і проектів, у тому числі програм створення та уніфікації оборонної продукції, обов'язково повинні передбачатися розділи нормативного забезпечення та визначатися джерела фінансування реалізації завдань цих розділів[43]. Кошти, одержані від реалізації державних і міжнародних стандартів (за виключенням витрат на їх видання), спрямовуються виключно на розвиток науково-технічної бази і міжнародне співробітництво в сфері стандартизації. Деталізація окремих положень декрету, порядок розроблення, погодження, затвердження та впровадження НД, інші аспекти робіт з стандартизації наведені в НД державної системи стандартизації. У чинних декреті "Про стандартизацію і сертифікацію" та НД державної системи стандартизації відображені стан та система управління економікою, досвід та знання фахівців на момент розроблення і впровадження цих документів. У них є велика частка положень НД державної системи стандартизації колишнього СРСР, оскільки в національну систему стандартизації залучено практично повністю систему НД СРСР, яка отримала статус регіональної. У декреті та основоположних документах є і ряд нових положень: обов'язкові та рекомендовані вимоги, нові категорії документів, створення технічних комітетів, впровадження оцінки відповідності 20 тощо, встановлено пріоритети розвитку системи стандартизації з урахуванням національних інтересів України, регулятивної та соціальної функції стандартизації. Проведення економічно ефективного, оптимального планування робіт із стандартизації потрібно, передусім, з

метою створення фонду вітчизняних стандартів, який відповідав би фондові міжнародних стандартів і стандартів екоміко розвинених країн Європи, й тим самим потрібно підвищувати рівень відповідності національних стандартів із міжнародними й європейськими.

Правила та методологічні засади формування програми національної стандартизації в основному визначено бажанням України щодо набуття членства у ЄС. Щодо цього позиція певних міжнародних організацій у даній сфері стандартизації є чіткою та зрозумілою:

- потрібно підтримувати міжнародні стандарти IEC та ISO;
- стандарти мають бути простими та відповідати цілям;
- міжнародні стандарти мають використовуватися без модифікацій;
- розроблені стандарти мають прийматися на основі консенсусу;
- потрібно уникати дублювання зусиль;
- галузеві стандарти і технічні умови компаній необхідно мінімізувати та, за можливості, подати у формі документів, що визначають функціональні вимоги;

- користувачі мають мати представництво у робочих групах із стандартизації. Отож, під час складання даних планів пріоритетним є, насамперед, розробляння таких національних стандартів, які гармонізовані із європейськими стандартами, що входять до визначених переліків стандартів директив ЄС. З метою забезпечення комплексності даної стандартизації до плану також вносять певні теми у галузі розробляння національних стандартів, що гармонізовані з міжнародними (ITU, ISO, IEC тощо), у першу чергу й ті, щодо яких є посилання у гармонізованих стандартах визначених директив ЄС, а також стандарти інших міжнародних організацій (OIV, SAC, IDF, ICUMA тощо), стандарти яких як міжнародні визнає COT.

Висновок до розділу 1

Отож, під стандартизацією розуміється діяльність, спрямована на досягнення впорядкування в певній області за допомогою встановлення положень для загального і багатократного вживання відносно реально існуючих і потенційних завдань. Ця діяльність виявляється в розробці, публікації вживанні стандартів.

Метою стандартизації в Україні є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, а також відповідності об'єктів стандартизації їх призначенню, інформування про якість продукції, процесів та послуг споживачів, підтримка розвитку та міжнародної конкурентоспроможності продукції і торгівлі товарами й послугами.

Стандартизація продукції здійснюється за певними принципами, головними з яких є:

- урахування рівня розвитку науки і техніки, екологічних вимог, економічної доцільності та ефективності виробництва для виробника, користі й безпеки для споживачів і держави в цілому;
- гармонізація з міжнародними, регіональними, а за необхідності – з національними стандартами інших країн;
- взаємозв'язок і узгодженість нормативних документів усіх рівнів; придатність останніх для сертифікації продукції;
- участь у розробці нормативних документів усіх зацікавлених сторін – розробників, виробників, споживачів, органів державної виконавчої влади;
- відкритість інформації щодо чинних стандартів та програм робіт зі стандартизації з урахуванням вимог законодавства.

Державна політика у сфері стандартизації визначається законом України «Про стандартизацію», який встановлює принципи такої політики.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА АНАЛІЗ ЇХ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Правовий статус міжнародної організації ISO т аналіз процесу розробки стандартів

У 1946 році в Комітеті ООН з координації стандартів створюється ІСО - міжнародна організація по стандартизації. В цьому ж році Генасамблеєю ООН стверджується Статут ІСО, що визначає її статус, структуру і функції основних органів ІСО, а також методику роботи.

Мета ІСО – розширення міжнародного співробітництва в таких областях як науково-технічна, інтелектуальна діяльність, взаємодія в області економіки, всіляке сприяння розвитку стандартизації у всьому світі для того, щоб спростити міжнародний товарний обмін, взаємну допомогу.

Членство в ІСО розглядається в двох видах: комітети-члени і члени-кореспонденти.

Комітети-члени представлені національними органами стандартизації, які за своє членство в ІСО вносять в його бюджет щорічні внески. При складанні шкали внесків враховують питому вагу держави в міжнародній торгівлі і частку промислового виробництва.

Вищим органом ІСО є Генасамблея. Також керівні органи ІСО представлені Радою, Центральним секретаріатом, Виконавчим бюро, технічним бюро Ради і технічними комітетами.

Посадові особи ІСО - генеральний секретар, скарбник, віце-президент і президент.

У генеральну асамблею входять представники всіх комітетів-членів. Вона збирається один раз на 3 роки і займається найбільш важливими питаннями ІСО. Президент очолює Раду ІСО, який спрямовує всю діяльність ІСО, тобто вирішує такі питання як публікація міжнародних стандартів управління якістю, призначення керівників технічних комітетів, питання

структури органів Ради та ін. До ради входять 18 комітетів-членів. Засідання Ради проходять один раз на рік або частіше при необхідності.

Керівництво та структура ISO.

Структуру ISO показано на рис. 2.1.

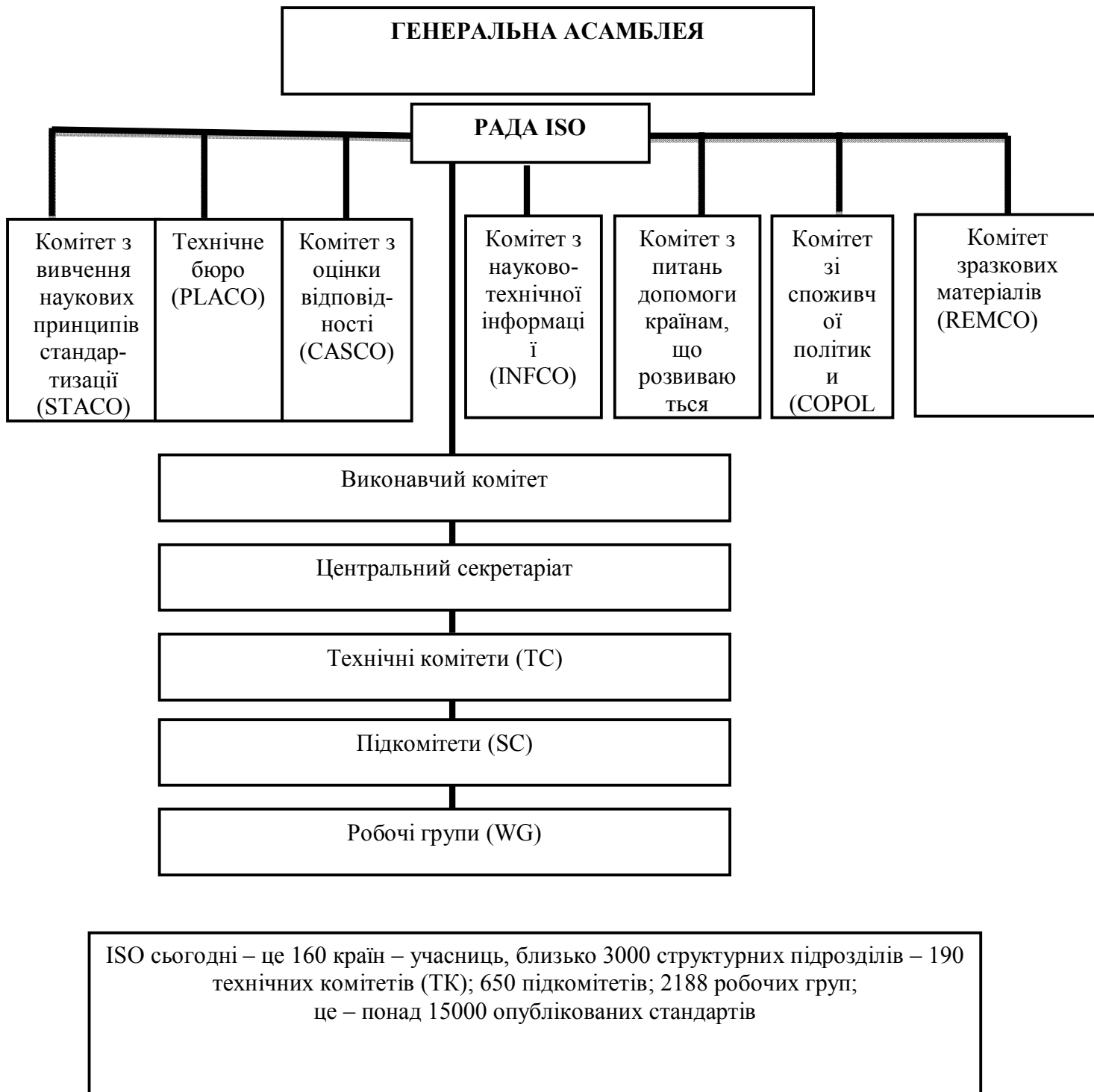

Рис. 2.1. Організаційна структура ISO [14]

ISO складається з керівних та робочих технічних органів. Найвищим органом є Генеральна Асамблея, щоскликається один раз на 3 роки.

Генеральна Асамблея – це, насамперед, збори посадових осіб та делегатів, призначених комітетами-членами. Кожний комітет має право представляти не більше 3 делегатів, але їх ще можуть супроводжувати і наглядачі. Члени-кореспонденти і члени-абоненти беруть участь у статусі наглядачів.

До керівних органів належать *Технічне бюро, Рада та Центральний секретаріат*. Керівними особами є *Президент*, що обирається на 3 роки, і *Центральний секретаріат*. Рада керує роботою ISO у перервах між сесіями *Генеральної Асамблеї*. Рішення приймаються на засіданнях Ради більшістю присутніх на засіданні комітетів-членів. Рада може приймати рішення у період між засіданнями та за потребою шляхом переписки. Центральний секретаріат здійснює поточну адміністративно-технічну роботу. Технічне бюро із питань управління готує пропозиції у галузі планування, організації і координації роботи комітетів. До роботи Бюро входить також розгляд пропозицій про створення та розпуск технічних комітетів (ТК); визначення галузі стандартизації та сертифікації, якими і повинні займатися комітети.

Технічними органами Ради є Комітети ISO, які розробляють питання щодо міжнародної стандартизації.

Зокрема, *Комітет з принципів стандартизації (СТАКО)* надає методичну і інформаційну допомогу по принципам та методикам розробки міжнародних стандартів. Комітет вивчає наукові принципи стандартизації і сертифікації й підготовку рекомендацій щодо досягнення оптимальних результатів в даній області, також займається питаннями термінології та організацією семінарів у сфері використання міжнародних стандартів [80, с. 30].

На початку 1970-х рр., у зв'язку із бурхливим розвитком сертифікації у всіх країнах світу, було створено *Комітет з оцінки відповідності продукції вимогам стандартів (CASCO)*, який розглядає питання відповідності послуг, продукції, процесів та систем якості вимогам нормативних документів. А також вивчає практику діяльності у галузі відповідності та здійснює комплексний аналіз отриманої інформації. Даний комітет створює

методологічну базу для розробки та акредитації національних систем сертифікації щодо взаємного визнання результатів випробувань, розробляє міжнародні рекомендації з сертифікації.

CASCO періодично проводить аналіз усіх чинних національних, регіональних і міжнародних систем сертифікації з метою своєчасного прийняття заходів з організації міжнародних систем сертифікації продукції на відповідність вимогам ISO.

Результати його роботи з оцінки відповідності набувають важливого значення для країн, де створюються вітчизняні системи сертифікації. CASCO спільно із ISO підготував також ряд керівних рекомендацій із основних аспектів сертифікації. Дані документи найшли широке визнання у країнах-членах ІЕС та ISO. В ряді країн вони покладені в основу власних систем сертифікації.

До повноважень *Комітету з інформації (INFCO)*, зокрема, входить координація і гармонізація діяльності у галузі інформаційних послуг, а також банків, даних маркетингу, продажу стандартів та технічних регламентів. INFCO тісно співпрацює із Комітетом з питань інформаційних мереж (ISONET).

Комітет з допомоги країнам, що розвиваються (DEVCO), здійснює обслуговування даних країн пов'язаних з питаннями міжнародної стандартизації і метрології, створює умови для обміну досвідом з розвиненими країнами і підготовки спеціалістів і т.д. DEVCO тісно співпрацює з даними напрямів із ООН. Результатом їх спільних зусиль стало створення та функціонування міжнародних центрів навчання.

Отже, у структурі ISO є Комітет по захисту інтересів споживачів (COPOLCO), що створений у 1977 р, з метою стандартизації у галузі інформації споживача і забезпечення зв'язку між ISO й міжнародними організаціями, що займаються питаннями споживчої політики. До завдань даного Комітету входить:

- розроблення рекомендацій у сфері забезпечення інформацією споживачів, захист їхніх інтересів;
- визначення напрямків сприяння споживачам у отриманні максимального ефекту від стандартизації продукції;
- підтримування зв'язків із різними органами ISO, діяльність котрих зачіпає інтереси споживачів;
- узагальнення досвіду участі споживачів в роботах із стандартизації, використанню стандартів на певні споживчі товари;

СOPOLCO проводить практикуми щорічні для представників споживачів, виробників та експертів товарів, органів державної влади з таких проблем, як інформування споживачів, безпека товарів, упакування, безпека товарів для дітей, економія енергії, переваги застосування міжнародних стандартів тощо. Результатом діяльності САРOLCO є періодичне видання переліку національних та міжнародних стандартів, що становлять інтерес для організацій споживачів, підготовка Настанов з питань товарів народного споживання. Наприклад, Настанова 12 «Порівняльні випробування споживчих товарів», Настанова 14 «Інформація про товари для споживачів».

Комітет зі стандартних зразків (REMCO) вивчає питання методичної допомоги і розробки настанов за стандартними зразками. REMCO, координатор робіт зі стандартних зразків, тісно співпрацює із міжнародними метрологічними організаціями.

Робоча сфера діяльності ISO розділена між ТК. Головним видом роботи ТК є погодження, розробка та подання на затвердження проектів міжнародних стандартів. Кожний ТК має затверджену Радою конкретну сферу діяльності, наприклад, ТК 10 «Технічні креслення», ТК 12 «Одиниці вимірювання», ТК 22 «Автомобілі», ТК 37 «Технологія», ТК 176 «Управління якістю та збереження якості». ТК поділяються на загальнотехнічні та на комітети, які працюють в конкретних галузях техніки. Діяльність загальнотехнічних комітетів спрямована на вирішення

загальнотехнічних і міжгалузевих проблем. Решта комітетів здійснюють діяльність у конкретних галузях техніки.

Особлива увага у роботі ТК приділяється основним проблемам якості. 1979 р. було створено ТК 176 «Забезпечення якості», яке у 1987 р. перейменовують в «Управління якістю та забезпечення якості». Він був створений із метою розробки однакового підходу щодо вирішення питань якості продукції в сфері обігу і на підприємствах. У 1987 р. даний Комітет опублікував чотири стандарти серії 9000, що стало початком запровадження систем якості у різних країнах світу.

Для безпосередньої розробки проектів міжнародних стандартів в межах ТК створюються підкомітети (ПК) та робочі групи (РГ). Сьогодні налічується приблизно 650 підкомітетів та 2188 робочих груп [82, с. 4].

Була підготовлена «Біла книга JSO», за ініціативи колишнього Президента ISO п. Лью Ман Леонга, що являє собою стисле, проте важливе звернення до високих посадових осіб країн стосовно міжнародних стандартів та інших технічних регламентів з визначенням їх ролі у міжнародній торгівлі, в усуненні технічних перешкод в торгівлі, використання міжнародних стандартів для покращання системи управління якістю і збереження навколишнього середовища.

ISO визначила «Довгострокові стратегії технічного регулювання на 1999-2001 рр.», а згодом – Стратегічний план ISO на 2005-2010 роки «Стандарти для стабільного світу», мета його – це розроблення узгодженого і багатосекторного фонду міжнародних стандартів, які відповідають глобальним потребам та залучення всіх заінтересованих сторін до цього процесу. Пріоритними тут є:

- Стандарти повинні зробити виробництво й торгівлю більш ефективними;
- Стандарти ISO мають діяти як еталони під час регуляційної та контрольної діяльності федеральних, державних та місцевих органів влади;

- Стандарти ISO мають бути придатні для використання під час оцінки відповідності мають сприяти якості та надійності на всіх рівнях виробництва і торгівлі за умови конкурентоспроможних цін та для кінцевого задоволення споживача;
- Стандарти ISO, коли і де б вони не застосовувалися, мають сприяти задоволенню людських та суспільних потреб з точки зору безпеки, охорони здоров'я й навколишнього середовища, а також в аспекті ринкових та всезростаючих торговельних вимог;
- Стандарти ISO в країнах, що розвиваються або знаходяться на стадії перехідної економіки, мають відігравати роль стратегічного знаряддя сприяння національному економічному розвитку та торгівлі.

Широкими та важливими діловими контактами ISO: із нею підтримують зв'язки більше 500 міжнародних організацій, у тому числі усі спеціалізовані агентства ООН, які працюють в суміжних напрямках. ISO також співпрацює зі всіма регіональними організаціями із стандартизації, члени яких одночасно є і членами ISO. Тому при розробці регіональних стандартів приймається за основу стандарт ISO на стадії проекту. Найбільш тісні стосунки ISO підтримуються із Міжнародною електротехнічною комісією (IEC) та *Європейським комітетом з стандартизації* (CEN), а також *Міжнародною організацією з стандартизації тестування* (ISTO).

ISO сприяє також розробці міжнародних стандартів в усіх галузях, за винятком стандартів в сфері електротехнічній й електронній промисловості, які відносяться до повноважень *Міжнародної електротехнічної комісії* (IEC, 1906 р.). варто зазначити, що початок міжнародного співробітництва у даній галузі електрики і електротехніки було покладено у 1881 р. Міжнародним конгресом із електрики, коли бурхливий розвиток цієї нової галузі вимагав встановлення уніфікованих на міжнародному рівні одиниць. На Міжнародному електротехнічному конгресі в 1904 р. було прийнято рішення щодо створення із метою технічного співробітництва Комісії з метою розгляду питань стандартизації, термінології в галузі електротехніки

та номінальних параметрів електричних машин. ІЕС було засновано у Лондоні на конференції в 1906 р. представниками 13 країн.

Структура ІЕС (Рада, підкомітети та технічні комітети, робочі групи) аналогічна структурі ISO. Вищим керівним органом є Рада, в якій представлені національні комітети. Очолює ІЕС Президент, що обирається на 3 роки. При Раді ІЕС створено також *Комітет дії*, який підпорядкований Раді та надає їй свої рішення на затвердження. Комітет дії розглядає питання з координації роботи окремих технічних комітетів ІЕС чи загальні питання щодо діяльності всієї організації.

У 1947 р. ІЕС приєдналась до ISO на автономних правах як її електротехнічний відділ, окрім того вона повністю зберегла свою фінансову і організаційну самостійність. У 1993 р. прийнято новий Статут даної організації. Сьогодні ІЕС об'єднує 60 країн. Майже 200 робочих органів ІЕС розробили більше 2,5 тис. стандартів. Серед основних пріоритетів діяльності ІЕС є сприяння координації й уніфікації національних стандартів у галузі електротехніки, радіоелектроніки й зв'язку; створення міжнародних систем сертифікації у даній галузі; вивчення, пропаганда тощо обмін передовим досвідом багатьох країн тощо.

Особливістю діяльності ІЕС у сфері якості продукції є створення міжнародних систем сертифікації. На п.1970-х років вона перша із міжнародних організацій, що почала створювати системи сертифікації під своєю егідою. Першою була створена система виробів електричної техніки, на відповідність вимогам основних стандартів ІЕС. Другою системою сертифікації, яка створена в рамках ІЕС, була система сертифікації електротехнічних виробів. З 1984 року діє система з випробувань електричного обладнання на відповідність стандартів безпеки (ІЕСЕЕ). У 1986 р. була створена система з сертифікації виробів електронної техніки (ІЕСQ) тощо.

У 1976 р. між ІЕС і ISC була підписана Угода про сумісну діяльність та створення єдиної системи міжнародної стандартизації. Сфери впливу цих

двох організацій розмежовані різними галузями техніки, які входять до їх компетенції. Із загальних питань стандартизації й ІЕС виступають узгоджено. Вони видають спільні рекомендації й нормативні документи. Співробітництво ISO та ІЕС здійснюється шляхом встановлення основних зв'язків між ТК та робочими групами цих організацій у системі, а також поза нею утворюються тимчасові й постійно діючі робочі органи, що здійснюють серйозні наукові дослідження, комплексний аналіз, здійснюють розробку прогнозів, форм і методів роботи, змісту і т.д. з стандартизації в умовах розвитку науки та техніки.

Ці організації, ІЕС та ISO, разом із Міжнародною організацією законодавчої метрології (OIMB), Міжнародною спілкою електрозв'язку (ITU) та **Міжнародною конференцією з виміральної техніки та приладобудуванню (ІЕСО)** створюють найкрупнішу у світі неурядову систему з метою здійснення добровільного промислово-технічного співробітництва на міжнародному рівні, вирішення проблем міжнародної стандартизації. Створені ними стандарти, незалежно від того, чи стосуються вони товарів або послуг, є колективними знаннями та досвідом сторін, що беруть участь в їхньому розробленні – виробників, урядових органів, випробувальних лабораторій, науково-дослідних інститутів, організацій споживачів тощо. У світі існує понад 350 різних міжнародних організацій, що займаються проблемами технічного регулювання і управління якістю.

2001 р. ІЕС, ISO та ITU створили Всесвітнє співробітництво щодо стандартів (WSC - World Standard Cooperation) з метою:

- посилення ролі та поширення системи добровільних міжнародних стандартів;
- забезпечення прозорості міжнародної стандартизації на основі консенсусу в усьому світі;
- координації питань технічного характеру з метою усунення дублювання та більш ефективної співпраці у сфері конвергентних (взаємно проникних) технологій. Міжнародна, регіональна та

національна стандартизація складають систему *глобальної стандартизації*, яка охоплює практично всі сфери економічного та суспільного життя (рис. 2.2).

У цілому глобальна система стандартизації базується на угодах про співпрацю: між ISO, IEC і ITU на міжнародному рівні; між організаціями зі стандартизації на регіональному рівні, наприклад, CEN, CENLEC та ETCI в Європі; двосторонніх між національними органами стандартизації.

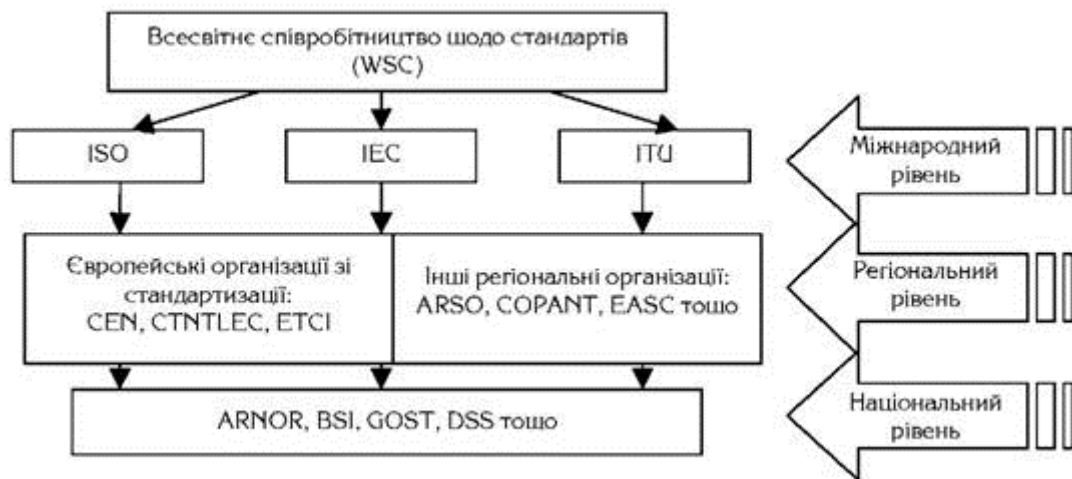

Рис. 2.2. Система глобальної стандартизації [14]

Крім вищезазначених міжнародних організацій із технічного регулювання стандартизація впроваджується багатьма регіональними організаціями. (Перелік міжнародних і регіональних організацій з стандартизації надано у табл. 2.1).

Так, у межах ЄС система стандартизації і підтвердження відповідності пройшла 2 етапи формування. Чинна практика веде свій відлік від 1985 р., коли було прийнято директиви "нового", а потім і "глобального підходу" до технічної гармонізації. Раніше в країнах ЄС діяли системи національних стандартів, обов'язкових до застосування. Згідно з "новим підходом" вимоги до продукції та послуг установлюють на основі таких принципів: обов'язкові вимоги зазначають не в стандартах, а в директивах ЄС, що їх приймають на законодавчому рівні, та у технічних регламентах; обов'язкові вимоги щодо продукції суворо обмежено лише її безпекою; стандарти не є

обов'язковими, вони визначають лише шляхи досягнення обов'язкових вимог директив.

Таблиця 2.1

Міжнародні і регіональні організації із стандартизації та оцінки відповідності [34]

Назва організації	Призначення організації
Міжнародна організація зі стандартизації	ISO
Міжнародна електротехнічна комісія	IEC
Міжнародна організація законодавчої метрології	OIML
Міжнародна спілка електрозв'язку	ITU
Міжнародний союз телекомунікацій	ITU
Міжнародне бюро по стандартизації синтетичних волокон	BISFA
Міжнародна організація зі стандартизації та тестування	ISTO
Міжнародний консультативний комітет по телеграфії і телефонії	CCITT
Міжнародний світотехнічний комітет	CIE
Міжнародне агентство з атомної енергії	IAEA
Міжнародна федерація по молоку	IDF
Міжнародне бюро з документації на какао та шоколад	IOCC
Міжнародна асоціація шовку	ISA
Міжнародна комісія з правил приймання (сертифікації) електрообладнання	CEE
Всесвітня Рада якості	WQC
Європейський комітет стандартизації	CEN
Європейська організація з якості	EOQ
Європейський фонд управління якістю	EFQM
Європейський Комітет з оцінювання та сертифікації систем якості	EQS
Європейська організація з випробувань та сертифікації	EOTC
Європейський комітет з електронних компонентів	EECC
Європейський комітет зі стандартизації в електротехніці	CENELEC

Європейська економічна комісія ООН є форумом для урядів із метою розширення їхньої співпраці у питаннях політики у сфері стандартизації й більш ефективного залучення неурядових організацій до процесу прийняття міжнародно узгоджених стандартів. Робоча група ЄЕК ООН з політики в галузі технічного узгодження і стандартизації є міжурядовою групою експертів, які вивчають пов'язані зі стандартизацією проблеми на міжнародному, регіональному і національному рівнях. У рамках своєї діяльності Робоча група, починаючи з 1970 р., розробила 12 рекомендацій щодо стимулювання і здійснення процесів стандартизації, які сприяють торгівлі. Остання з них стосується механізмів і принципів міжнародного узгодження національних технічних правил. ЄЕК ООН складає з урахуванням пропозицій урядів "Перелік ЄЕК зі стандартизації", в якому зазначено пріоритетні галузі та сфери розроблення НД. Цей перелік використовують міжнародні та регіональні організації зі стандартизації у процесі планування робіт

У 1953 року було також створено *Координаційну комісію зі сталі*, яка уповноважена розробляти Європейські стандарти для шести країн - Франції, Бельгії, Італії, Нідерландів, ФРН, Люксембурга, що входили до Європейського об'єднання вугілля. У 1961 р. на нараді у Парижі представники національних організацій зі стандартизації різних країн, що входять до складу Європейського економічного товариства, Європейського товариства вільної торгівлі, Комітету з загального ринку, утворили Комітет європейської координації стандартів: нині – ***Європейський комітет з стандартизації*** (СЕГЧ) – з великою кількістю робочих груп, головним чином, таких галузей промисловості, як будівництво, металургія, суднобудування, нафтова та текстильна промисловості тощо. Основне завдання Комітету – розробка загальних стандартів для країн, які входять до складу Європейської співдружності (ЄС) й Європейського товариства вільної торгівлі [83, с. 66].

СЕМ займається основними питаннями усунення технічних бар'єрів, щопов'язані з відмінністю у національних стандартах на продукцію, суперечливими правилами щодо її експлуатації, із різними нормами у галузі техніки безпеки та охорони здоров'я й природи, визначає порядок використання національних та міжнародних стандартів при розробці Європейських стандартів. Велику роботу здійснює СЕМ стосовно виявлення національних стандартів країн-учасниць й міжнародних стандартів, які можна застосовувати як єдині стандарти без їх переробки в європейський стандарт. Комітет контролює виконання європейських стандартів країнами-учасницями організації.

Стратегія СЕМ до 2010 року визначала такі ключові цілі:

- забезпечення ділового підходу разом з ефективною маркетинговою стратегією в межах СЕМ;
- сприяння розвитку гармонічної системи європейської стандартизації;
- забезпечення споживачів своєчасними та відповідними до їхніх вимог виробами і послугами за умови дотримання принципів відкритості, прозорості та консенсусу;
- забезпечення стабільного фінансування системи стандартизації СЕН;
- створення ефективних стосунків з ЄС та Європейською асоціацією вільної торгівлі (ББТЛ) заради посилення ролі європейської стандартизації як інструмента для підтримання європейської політики та спрощення законодавства в Європі;
- здійснення ролі провідного провайдера європейських стандартів з оцінювання відповідності та розповсюдження знака відповідності;
- перегляд корпоративної керівної структури з метою спрощення процесів прийняття рішень та забезпечення політики у межах СЕІЧ;
- відкритість до партнерства для ефективного розроблення європейських стандартів, що забезпечує тісну співпрацю з міжнародними партнерськими організаціями

До складу СЕМ входить також *Асоціація із сертифікації (СЕІЧСЕР)*, що об'єднує національні органи з стандартизації Європейського економічного товариства й Європейської асоціації вільної торгівлі. Діяльність (СЕМСЕР) здійснюється під загальним керівництвом СЕМ [87, с. 17].

Велику роботу із стандартизації і оцінення відповідності на регіональному рівні проводять також *Європейська організацією з якості (ЕОQ, 1956 р., до складу входять понад 100 країн), Європейський фонд управління якістю (ЕFQM, 1988 р.), Європейський комітет зі стандартизації в електротехніці (СЕМЕЪЕС, 1972 р.)* тощо.

В рамках пострадянського простору також активно працює Міждержавна Рада зі стандартизації, метрології та сертифікації (**МДР**). Так, 11 країн Співдружності незалежних держав (СНД) 13 березня 1992 р. підписали "Угоду про проведення узгодженої політики у галузі стандартизації, метрології та сертифікації". У цьому ж році була створена Міждержавна Рада, членами якої є керівники національних органів стандартизації, метрології та сертифікації. Засідання Міждержавної ради відбуваються двічі на рік. Як міждержавний орган МДР бере участь в роботі Міжпарламентської Асамблеї держав-членів СНД з розробки модельних законодавчих актів і рекомендацій в сфері стандартизації, метрології й сертифікації та акредитації в цих галузях діяльності. Була визначена «Програми робіт з міждержавної стандартизації на 2007-2009 роки». Укладені та діють в межах СНД двосторонні міжурядові та міжвідомчі угоди в сфері стандартизації, метрології та сертифікації. У складі МДР працюють більше 300 міждержавних технічних комітетів з стандартизації. Сьогодні ними розроблено, а МДР прийнято близько 1500 міждержавних стандартів, порядків та рекомендацій у сфері міждержавної стандартизації. Важливим є рішення МДР щодо визначення діючих раніше в СРСР стандартів «ГОСТ» як міждержавних в рамках СНД. Це надало можливість використання як міждержавних понад 20 тис. державних стандартів колишнього Радянського

Союзу. На XXXIV засіданні МДР (10-12 грудня 2008 р.) країнами-учасницями було узгоджено «*Стратегію розвитку МДР на період до 2020 року*».

Для організації і координації стандартизації й суміжних видів діяльності створюють спеціальний орган у кожній країні - національний орган стандартизації, основною функцією якого, за визначенням ISO, є розроблення та прийняття національних стандартів, доступних широкому колу користувачів. Національний орган має право бути членом міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації та представляти інтереси країни в цих організаціях. Державна політика в сфері стандартизації базується на концептуальних принципах, які представлені на рис. 2.3.

Концептуальні принципи державної політики у сфері стандартизації

- відкритість та прозорість процедур стандартизації;
- доступність інформації щодо плану стандартизації;
- забезпечення участі заінтересованих юридичних та фізичних осіб у розробленні стандартів;
- доступності стандартів та інформації щодо них для користувачів;
- відповідність стандартів законодавству;
- адаптація до сучасних досягнень науки і техніки з урахуванням стану національної політики;
- пріоритетність прямого впровадження міжнародних та регіональних стандартів;
- дотримання міжнародних та європейських правил і процедур стандартизації;
- участь у міжнародній (регіональній) стандартизації;
- усунення технічних бар'єрів у торгівлі;
- сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву в галузі стандартизації.

Рис. 2.3. Концептуальні принципи державної політики у сфері стандартизації [12,6]

Узагальнюючи тенденції в глобальній системі стандартизації, можна виділити такі особливості:

1. Діяльність зі стандартизації на міжнародному рівні спрямовано на забезпечення визначеної політики розроблення та використання міжнародних стандартів із метою усунення технічних бар'єрів й підвищення ефективності стандартизації в усьому світі; крім того, об'єктом стандартизації є не лише продукція та послуги, але й соціально-економічні системи, що забезпечують сталий розвиток і якість життя тощо;
2. На регіональному рівні діяльність зі стандартизації спрямовано на врахування потреб певного географічного, політичного або економічного регіону, на прискорення процесу входження товарів на ринок регіону і на забезпечення конкурентоспроможності товарів;
3. На національному рівні діяльність із стандартизації має 2 спрямування: перше – це активне поширення й використання міжнародних й регіональних стандартів відповідно до вимог СОТ, друге – це запровадження новітніх технологій та інновацій із метою підвищення конкурентоспроможності продукції й зростання економіки країни. Отже, міжнародна стандартизація з кожним роком набуває більшого значення.

Вона є одночасно й наслідком, й інструментом ефективного управління суспільними, політичними, науково-технічними і торговельно-економічними процесами в світі. Вона сформувалась на основі міжнародного розподілу праці, поглиблення процесів спеціалізації і кооперації виробництва. Міжнародний розподіл праці в сфері стандартизації сприяє підвищенню ефективності суспільного виробництва і якості суспільного життя.

Спрощена модель ISO-процесу, яка визначає цикл розробки міжнародних стандартів, повинна включати такі основні етапи еволюції документа:

- заявка на розробку стандарту (new work item proposal, NP),

- робочий документ (Working Draft, WD),
- проект пропозиції (Draft Proposal, DP),
- проект міжнародного стандарту (Draft International Standard, DIS),
- міжнародний стандарт (International Standard, IS).

Стандарт ISO розробляється групою експертів, в рамках технічного комітету. Як тільки потреба в стандарті встановлена, експерти зустрічаються, щоб обговорити і погодити проект стандарту. Як тільки проект розроблений він направляється членам ISO на голосування, де є можливо прокоментувати проект. Якщо консенсус досягнутий проект стає стандартом ISO, якщо немає, то повертається технічному комітету для подальшого редагування.

Кожен робочий день у році, в середньому в світі проводиться 8 технічних засідань. Все частіше вони проводяться з використанням електронних засобів, що прискорює розробку стандартів і скорочує транспортні витрати.

1. Стандарти ISO реагують на потреби ринку.

ISO не приймає рішення, коли розробити новий стандарт. Замість цього, ISO розробляє стандарт на прохання з боку промисловості та інших зацікавлених сторін, таких як групи споживачів. Як правило, представники галузей промисловості або групи інформують про необхідність розробити стандарт свій національній орган стандартизації - член ISO, який потім зв'язується з ISO. Контактну інформацію національних органів зі стандартизації можна знайти в списку членів.

2. Стандарти ISO засновані на глобальній експертній думці.

Стандарти ISO розробляються групою експертів з усього світу, які є частиною більш великої групи, званої технічним комітетом. Ці експерти обговорюють усі аспекти розроблюваного стандарту, включаючи його масштаби, основні визначення та зміст.

3. Стандарти ISO розробляються в рамках багатостороннього процесу.

Технічні комітети складаються з експертів відповідної галузі, а також з представників споживчих асоціацій, наукових кіл, неурядових організацій та уряду.

4. В основі стандартів ІСО лежить консенсус.

Стандарти ІСО розробляються на основі консенсусу, де беруться до уваги коментарі від зацікавлених сторін.

2.2. Правове регулювання процесу стандартизації в Україні

Діяльність зі стандартизації ґрунтується на правових нормах Цивільного кодексу України [4], Господарського кодексу України [5], Закону України "Про стандартизацію" [6], Декрету КМУ "Про стандартизацію та сертифікацію" [7], інших нормативних актах у цій сфері [8], з урахуванням принципів і положень міжнародних організацій зі стандартизації. Серед принципів державної політики у сфері стандартизації вказано такі, як: принцип пріоритетності прямого впровадження в Україні міжнародних та регіональних стандартів, принцип дотримання міжнародних та європейських правил і процедур стандартизації, принцип участі у міжнародній (регіональній) стандартизації [6, ст. 5]. Хоча варто зазначити, що окрім посилення ролі міжнародних стандартів, Україна має запроваджувати і власні внутрішні стандарти, які призначені окликані ретельно захищати інтереси національного споживача. Державну політику у сфері стандартизації визначає Кабінет Міністрів України через реалізацію положень Конституції та Законів України. Відповідно до Закону України "Про стандартизацію" КМУ вживає заходів щодо адаптації законодавства України у сфері стандартизації до законодавства ЄС, здійснює співробітництво в цій сфері з відповідними органами інших країн, приймає рішення про приєднання до міжнародних (регіональних) систем стандартизації, укладає договори про співробітництво та здійснення робіт у

сфері стандартизації. Міжнародні, регіональні та національні стандарти інших країн застосовуються в Україні відповідно до положень Конституції України та до положень її міжнародних договорів [7, ст. 4]. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені цим Законом, то застосовуються норми міжнародного договору, але в тій частині, в якій вони не суперечать Конституції [6, ст. 17]. Структура державних органів, що регулюють діяльність у сфері стандартизації, достатньо розгалужена, що створює певні проблеми у контролі за застосуванням державних стандартів та у процедурі узгодження з міжнародними та європейськими стандартами. Великим кроком до підвищення ролі стандартизації товарів та послуг є розмежування сфери стандартизації і сертифікації та сфери захисту прав споживачів у 2011 році і створення Державної інспекції України з питань захисту прав споживачів. У той же час, на сьогодні великою проблемою є вертикальна інтеграція органів сертифікації і посилення їх ролі в процесі здійснення діяльності зі стандартизації та сертифікації [3, с. 41]. Згідно з поточною структурою, всі проекти стандартів та технічних регламентів проходять шлях від технічних комітетів (етап розробки), через "УкрНДНЦ" (етап узгодження) до Департаменту технічного регулювання Мінекономрозвитку України (етап затвердження). Пріоритетним напрямом у цій сфері є спрощення процедури прийняття нових стандартів та загальне узгодження функцій державних органів з питань стандартизації. Розвиток міжнародного співробітництва України об'єктивно зумовлює потребу в уніфікації та гармонізації національних державних стандартів із міжнародними та європейськими. Ураховуючи проєвропейський вектор України, питання гармонізації українських та європейських технічних стандартів постає одним із пріоритетних завдань національної системи стандартизації України. Варто зазначити, що для країн, які претендують на вступ до Європейського Союзу, існує вимога щодо необхідності впровадження на національному рівні не

менше, ніж 80 % стандартів, чинних в ЄС. Прийняті стандарти повинні бути ідентичними з європейськими, тобто їхні положення повинні бути прийняті без змін [1, с. 44]. Заходи гармонізації реалізуються відповідно до принципу відкритості та прозорості процесу розроблення і прийняття стандартів з урахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін. Гармонізовані (еквівалентні) стандарти – стандарти на один і той самий об'єкт, затверджені різними органами стандартизації, які забезпечують взаємозамінність виробів, процесів і послуг чи загальне однозначне розуміння результатів випробування або інформації, які подають відповідно до цих стандартів. Гармонізовані стандарти можуть мати відмінності в оформленні інформації, можуть різнитися обсягом локального поширення тощо [2, с. 340]. Але відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» вони мають надавати повну і достовірну інформацію про товари та послуги [8, ст. 15]. Як було зазначено, система державних органів з питань стандартизації є достатньо розгалуженою та негнучкою. За приблизними оцінками, розробка одного стандарту та його узгодження з чинними нормативно-правовими актами займає зазвичай від 6 до 9 місяців, що, на думку автора, створює певні проблеми для суб'єктів господарювання, які особливо загострюються у разі здійснення ними експортно-імпоротної діяльності [3, с. 43–44]. Для вирішення наявних проблем Кабінет Міністрів України у серпні 2013 року подав до Верховної Ради законопроект про стандартизацію, яким регламентовано право та організаційні основи стандартів в Україні, щоб забезпечити єдину державну політику в цій сфері. На думку Кабінету Міністрів, прийняття законопроекту дозволить привести національну систему стандартизації у відповідність до європейської моделі для подальшої економічної інтеграції України у світову економіку. Також норми документа підвищать прозорість правил, за якими видаються дозволи у сфері стандартизації.

Державні стандарти України (ДСТУ) — це стандарти, які розроблені на основі чинного законодавства України, що встановлюють для загального та

багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, що стосуються діяльності або її результатів, з метою досягнення максимального ступеня впорядкованості, які розроблені на основі консенсусу та затверджені відповідним уповноваженим органом [65].

Згідно із Законом «Про стандартизацію» дане Положення стосується національних стандартів, кодексів усталеної практики, а також класифікаторів, каталогів, міждержавних нормативних документів. Відповідно до Декрету КМУ «Про стандартизацію і сертифікацію» прирівнюються до державних стандартів України державні класифікатори техніко-економічної й соціальної інформації.

ДСТУ існують із 1993 р. Державні стандарти України розробляються на загальнотехнічні та організаційно-методичні об'єкти, а саме:

- організація проведення робіт із стандартизації, науково-технічна термінологія, класифікація і кодування техніко-економічної та соціальної інформації, технічна документація, інформаційні технології, організація робіт з метрології, достовірні довідкові дані про властивості матеріалів і речовин;
- вироби загальномашинобудівного застосування (підшипники, інструмент, деталі кріплення тощо);
- складові елементи народногосподарських об'єктів державного значення (банківсько-фінансова система, транспорт, зв'язок, енергосистема, охорона навколишнього природного середовища, оборона тощо);
- продукцію міжгалузевого призначення;
- продукцію для населення та народного господарства;
- методи випробувань [65].

Державні стандарти України містять вимоги обов'язкові та рекомендовані. Зокрема, до обов'язкових вимог належать:

- вимоги, що забезпечують безпеку продукції для життя, здоров'я і майна громадян, її сумісність і взаємозамінність, охорону навколишнього природного середовища, і вимоги до методів випробувань цих показників;

- вимоги техніки безпеки і гігієни праці з посиланням на відповідні санітарні норми і правила;
- метрологічні норми, правила, вимоги та положення, що забезпечують достовірність і єдність вимірювань;
- положення, що забезпечують технічну єдність під час розроблення, виготовлення, експлуатації (застосування) продукції;
- поняття і терміни, що використовуються у сфері поводження з відходами, вимоги до класифікації відходів та їх паспортизації,
- способи визначення складу відходів та їх небезпечності, методи контролю за станом об'єктів поводження з відходами, вимоги щодо безпечного для довкілля та здоров'я людини поводження з відходами, а також вимоги щодо відходів як вторинної сировини [65].

Обов'язкові вимоги ДСТУ підлягають виконанню органами державної виконавчої влади, усіма підприємствами та їх об'єднаннями, організаціями установами та громадянами - суб'єктами підприємницької діяльності, на діяльність яких поширюється дія даних стандартів.

Рекомендовані вимоги ДСТУ підлягають безумовному виконанню, за умови якщо:

- це передбачено чинним законодавством;
- ці вимоги включено до договорів щодо розроблення, виготовлення і поставки продукції;
- виготівником або постачальником продукції зроблено заяву про відповідність продукції даним стандартам [65].

Затверджуються Державні стандарти України центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання, а державні стандарти у сфері будівництва й промисловості будівельних матеріалів - спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади із будівництва та архітектури.

ДСТУ підлягають державній реєстрації у центральному органі виконавчої влади із питань технічного регулювання та публікуються українською мовою із автентичним текстом російською мовою.

Уперше в незалежній Україні дані правила щодо розробки плану державної стандартизації було викладено в КНД 50-014-93. «Порядок розроблення плану державної стандартизації», де фактично було зафіксовано практику колишнього СРСР. У 1995 р. було надано чинності ще одному стандарту ДСТУ 3250-95. «Порядок розроблення плану державної стандартизації», який встановив основні загальні положення, порядок формування, затвердження, узгодження та контролю виконання річного плану державної стандартизації на основі напрацювань у незалежній Україні. Законодавчою базою його розроблення був Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10.05.1993 № 46.

Після введення в дію Закону України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 № 2408-111 НДІ стандартизації розробив проект ДСТУ 1.8. «Національна стандартизація. Правила розроблення програми робіт із стандартизації» (на зміну ДСТУ 3250-95. «Порядок розроблення плану державної стандартизації»), що встановлював правила складання програми робіт зі стандартизації і ведення даної програми. Законодавчою базою розроблення даних правил є Закон України «Про стандартизацію». Враховано також практику і європейського законодавства й вимоги міжнародних нормативних документів.

Ще одним важливим кроком до запровадження міжнародної практики стандартизації в Україні було започатковане в к. 1990-х рр. розроблення (з актуалізацією двічі на рік) Технічної програми робіт із стандартизації відповідно до ISO/IEC Guide 59:1994. «Кодекс ustalених правил стандартизації». Дана програма містить теми, які пов'язані із розробленням тільки таких національних стандартів, які не запроваджують міжнародні або регіональні, відрізняються від них чи не мають з-поміж них аналогів. Технічна програма дає можливість усім заінтересованим сторонам

ознайомитись зі суто національними напрацюваннями у галузі стандартизації.

Тобто, починаючи з 2001 р. склалися щорічні плани національної стандартизації з дотриманням наступних принципів:

- прозорість та відкритість процедур розроблення та прийняття плану;
- забезпечення участі всіх зацікавлених юридичних та фізичних осіб у розроблянні плану;
- забезпечення узгодженості та системності складників плану;
- прийняття плану на основі консенсусу;
- доступність плану й інформації щодо нього.

Дані роботи зі стандартизації здійснюються на основі перспективних та поточних програм стандартизації, програм метрологічного забезпечення та комплексної стандартизації. Вони дають змогу організувати діяльність усіх організацій країни, що займаються питаннями стандартизації.

Програму розробляють, аби здійснити державну політику у сфері технічного регулювання розвитку основних галузей економіки, концентрації інтелектуальних, фінансових, матеріальних й інших ресурсів, науково-технічного потенціалу з метою реалізації визначених пріоритетів щодо робіт із стандартизації.

Дані стратегічні та пріоритетні напрямки зумовлено реальними політичними, соціальними, економічними процесами, зокрема, основним пріоритетом та базовим принципом України, яким був і є гармонійний розвиток економіки, людського потенціалу й природного середовища, і визначено низкою нормативно-правових документів. У першу чергу це:

- нові й відновлювані джерела енергії;
- новітні ресурсо та енергоощадні технології;
- критичні технології;
- приладобудування та машинобудування, як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва;

- інформаційні технології, телекомунікації, мікроелектроніка, нанотехнології;
- вдосконалення хімічних технологій, біотехнології, нові матеріали;
- технології високоякісної металургии;
- високотехнологічний розвиток переробної промисловості та сільського господарства;
- транспортні системи;
- охорона й оздоровлення людей, екологічний менеджмент, захист довкілля.

Отже, потрібно зазначити, що створення програми робіт із стандартизації потрібно провадити таким чином, аби розроблення і впровадження стандартів відповідало основним напрямкам політики у сфері стандартизації на урядовому рівні:

- сприяння впровадженню міжнародних стандартів;
- використання однозначної термінології;
- усунення технічних бар'єрів у торгівлі на підставі стандартів;
- сприяння науково-технічному співробітництву [68, с. 52].

Успішне вирішення даних питань пов'язане із гармонізацією національних стандартів із міжнародними чи з регіональними. Однією із основних умов цього процесу є правильний вибір нормативного документа для гармонізації, що накладає відповідні вимоги щодо підготовки пропозицій й формування програми робіт зі стандартизації.

Критеріями вибору даних тем до програми є наступні:

- значення даного стандарту для взаємного визнання результатів випробовування і контролювання якості продукції;
- ступінь забезпеченості рівня технічної сумісності об'єкта стандартизації та взаємозамінності, його вплив на економічну й технічну ефективність співробітництва;
- ступінь зв'язку стандартів із нормативними документами;

- здатність стандарту реально чи потенційно усувати технічні бар'єри в торгівлі.

Потрібно також враховувати й те, що чинниками, які впливають на степінь гармонізації національних стандартів, є рівень економіки, її орієнтація на міжнародну торгівлю, обсяги внутрішнього ринку, спосіб та ступінь входження країни до організацій міжнародного співробітництва.

Загальне керування щодо розроблення програм зі стандартизації виконує Держспоживстандарт України і Кабінет Міністрів України. Роботи із державної стандартизації здійснюють відповідно до річного плану, що формують на основі довгострокових програм та проектів планів роботи із стандартизації технічних комітетів і міністерств, відомств. Координує роботи, веде облік та контроль виконання завдань плану державної стандартизації Держспоживстандарт України. У роботі із стандартизації бере участь значна кількість спеціалістів і служб різних підприємств й організацій, тому чітке планування та координація їх діяльності має важливе значення для усієї роботи.

Поточні та перспективні плани робіт з державної стандартизації та метрологічного забезпечення розробляються на наступних рівнях: у галузі відомством, на підприємстві (їх об'єднанні), у науково-дослідних та окремих організаціях. Всі плани зі стандартизації є важливою складовою частиною техпромфінплану галузі, підприємства (об'єднання) або організації. У техпромфінпланах передбачено розділ, згідно із яким виділяються кошти на розробку нових стандартів та перегляд чинних стандартів й іншої нормативної документації, а також на інші види робіт у сфері стандартизації. Планування робіт із стандартизації дозволяє правильно розподілити засоби для забезпечення комплексності і системності стандартизації при створенні нормативних документів із визначеними прогресивними вимогами щодо продукції, яка призначена для потреб народного господарства, населення, оборони країни та експорту.

План робіт зі стандартизації повинен містити перелік національних стандартів, які прийняті до розроблення на підставі пропозицій міністерств (відомств), ТК і організацій-розробників. Даний план охоплює всі комплекси економіки України, він є банком даних, який постійно чинний упродовж зазначеного періоду та містить перелік робіт, забезпечених необхідним фінансуванням із державного бюджету.

Після затвердження план у двотижневий строк розсилають міністерствам (відомствам) та ТК.

Як вказувалось вище, План актуалізують двічі на рік (червень, грудень) і розміщують в інформаційних мережах, адреса сайту - www.dssu.gov.ua.

Плани державної стандартизації складаються з основних розділів:

- перегляд чинних стандартів та розробка нових і технічних умов;
- державний нагляд та відомчий контроль за впровадженням, додержанням стандартів й інших нормативних документів, за мірами і вимірювальними приладами, співробітництво із питань стандартизації з міжнародними організаціями тощо.

Поточні плани державної стандартизації є частиною перспективних планів та включають заходи:

- із розроблення стандартів й інших нормативних документів на національному і міжнародному рівнях;
- нагляд за їх впровадженням та дотриманням;
- підвищення якості продукції, а також забезпечення єдності і достовірності вимірювань. На підприємствах, їх об'єднаннях та окремих організаціях розробляють річні, перспективні, квартальні і щомісячні плани робіт зі стандартизації. Головним завданням планування робіт зі стандартизації є створення умов для підвищення технічного рівня та якості продукції, підвищення ефективності виробництва, раціональне використання паливно-енергетичних, сировинних й інших матеріальних ресурсів.

Оскільки таке планування робіт із стандартизації має сприяти підвищенню якості продукції, то важливим його завданням, насамперед, є забезпечення загальної стандартизації продукції. Для здійснення даних завдань у планах передбачають не тільки розроблення стандартів на кінцеву річну продукцію, але і стандартів на матеріали, сировину, комплектуючі вироби, а, за необхідності, і на обладнання, оснащення та технологічні процеси, правила транспортування, пакування та зберігання.

Система планування робіт із стандартизації включає розроблення планів на ґрунті науково-технічного прогнозування, яка сприяє розширенню робіт із комплексної та випереджуючої стандартизації.

Сьогодні в умовах багатогалузевої промисловості прийняття та розроблення стандартів є складною науково-технічною роботою, яка потребує значного часу та затрат. Тому під час розроблення стандартів необхідно дотримуватись дотримуватися основних вимог:

1. Стандарти потрібно розробляти тільки за потребою. В першу чергу мають розроблятися стандарти, що забезпечують безпеку життя населення, а також охорону навколишнього середовища, сумісність і взаємозамінність продукції.

2. Необхідне взаємне прагнення усіх зацікавлених сторін, що розробляють, виготовляють і споживають продукцію, до досягнення згоди у сфері управління якістю продукції, її сумісністю і взаємозамінністю.

3. Керуватися вимогами споживачів, для цього представники усіх галузей народного господарства і спілка споживачів повинні брати участь у розробленні проектів стандартів, готувати пропозиції у галузі розробки, перегляду і зміни стандартів.

4. Використовувати нові сучасні методи стандартизації.

5. Встановлювати відповідні вимоги до основних властивостей об'єкта стандартизації, що можна об'єктивно перевірити.

6. Потрібно виключати розроблення одночасне стандартів на ідентичні об'єкти стандартизації.

7. Стандарти мають бути викладені чітко з метою забезпечення однозначності розуміння їх вимог.

Державний нагляд за додержанням норм, стандартів, правил, за станом засобів вимірювань, а також інших вимог, пов'язаних із якістю продукції, здійснює Держспоживстандарт України, та його територіальні органи - центри стандартизації, сертифікації та метрології, а також інші уповноважені на це органи відповідно до чинного законодавства у всіх галузях економіки на території України. Види нагляду за впровадженням та додержанням стандартів надано на рис. 2.4.

Головним завданням державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил є захист прав споживачів, інтересів підприємств та держави, сприяння запобіганню порушень законів України і положень нормативних документів, що містять обов'язкові умови до об'єктів стандартизації, передусім щодо безпеки, якості продукції, охорони праці і навколишнього природного середовища. Відповідно до даного завдання державний нагляд здійснюється шляхом контролю за додержанням підприємствами та організаціями незалежно від форм власності стандартів, вимог та правил нормативних документів під час розроблення та виробництва продукції, а також матеріалів, сировини, напівфабрикатів та комплектуючих виробів [77].

Рис.2.4. Нагляд за впровадженням та дотриманням стандартів [67]

Окрім державного нагляду, існує також відомчий контроль за впровадженням і додержанням стандартів, норм та правил на підприємствах певного міністерства чи відомства. Діяльність ж відомчого контролю обмежується рамками закріпленої галузі економіки. Завдання відомчого контролю, варто зазначити, аналогічні й завданням державного нагляду.

Об'єктами даного нагляду є:

- 1) продукція виробничо-технічного призначення, а також товари народного споживання та продукти харчування тощо;
- 2) імпортована продукція - що відповідає чинним в Україні стандартам, а також нормам безпеки для життя і здоров'я, майна людей та навколишнього середовища;
- 3) експортована продукція – на відповідність нормам, стандартам і окремим вимогам, які обумовлені договором та контрактом;
- 4) атестовані виробництва – на відповідність установленим вимогам із сертифікації продукції;
- 5) конструкторська, проектна, технологічна й інша документація [65].

Державний нагляд та відомчий контроль за додержанням стандартів здійснюється із метою припинення й попередження порушень стандартів, іншої нормативної документації, технічних вимог, випуску продукції із порушенням вимог стандартів, підвищення державної дисципліни та законності в галузі стандартизації. Суб'єкти підприємницької діяльності за порушення обов'язкових вимог стандартів, норм та правил несуть відповідальність згідно із чинним законодавством України.

Основною формою державного нагляду і відомчого контролю є вибіркова чи суцільна перевірка. Продукція для перевірки може бути відібрана у сфері виробництва чи у сфері обігу, тобто на різних стадіях життєвого циклу. В основу перевірок покладено контроль відповідності продукції, що перевіряється, усім параметрам, характеристикам, нормам, вимогам, які встановлені у нормативній документації. Для оцінки якості

об'єкта використовують види і методи контролю, передбачені технічними умовами, стандартами, іншими нормативними документами.

Державний нагляд здійснюється у порядку проведення періодичних або постійних перевірок.

Періодичні – мають форму інспекційного контролю за планами державного нагляду територіальних органів Держспоживстандарту України чи за зверненням громадян. Постійний нагляд проводиться в разі систематичних претензій щодо якості готової продукції, що випускається, та за відсутністю умов для її стабільного випуску згідно із нормативними документами. Постійний державний нагляд проводиться у формі особливого режиму або інтенсивного нагляду.

При усіх видах перевірок в основному увагу приділяють метрологічному забезпеченню. Якщо під час перевірки виявлено, що випуск даної продукції відповідає всім вимогам стандарту та технологія виробництва, що використовується, забезпечує її стабільну якість, то вважається, що стандарту додержуються.

Перевірки здійснюють головні державні інспектори із нагляду за стандартами та засобами вимірювань, державні інспектори, їх заступники. За необхідності до перевірок можуть залучатися спеціалісти сторонніх організацій.

За результатами даної перевірки складається акт, що є юридичним документом. Основні вимоги до даного акту - достовірність, стислість викладання, обґрунтованість встановлених фактів порушень стандартів і причин їх виникнення. Відповідальність за достовірність, повноту і об'єктивність викладених у акті результатів перевірки несе керівник з даної перевірки. Акт перевірки є підставою для прийняття правових санкцій.

Головний державний інспектор або його заступник на основі акта перевірки й державні інспектори приймають заходи та видають розпорядження (приписи) щодо:

- припинення виробництва продукції;

- заборони випуску та реалізації продукції або надання послуг;
- заборони використання продукції (послуг);
- ліквідування порушення стандартів, метрологічних правил та причин їх виникнення;
- введення на підприємстві особливого режиму приймання готової продукції за умов систематичного порушення стандартів під час її випуску;
- вилучення з використання засобів вимірювання, що не пройшли державних випробувань, метрологічну атестацію, неповірені або несправні;
- застосування економічних санкцій згідно із чинним законодавством. Використовуються й інші правові санкції відповідно до існуючого порядку.

Керівництво підприємства за результатами перевірки забезпечує розробку плану організаційно-технічних заходів з метою усунення порушень стандартів і причин, що їх викликали. Контроль за виконанням заходів щодо усунення порушень стандартів, норм та правил та виданих приписів здійснюється під час повторної перевірки.

2.3. Питання фінансово-економічної безпеки підприємства у міжнародних стандартах

Для внесення ясності у досліджуване питання відразу повідомимо, що жодних міжнародних, регіональних чи державних стандартів із безпосереднім регулюванням фінансово-економічної безпеки не існує. Отож, нами будуть проаналізовані стандарти, які мають найбільше відношення до складових фінансово-економічної безпеки: стандарти у сфері

інформаційної безпеки та стандарти у сфері екологічного менеджменту. Зсіно, могли в рамках нашого питання досліджуватись і стандарти якості продукції і стандарти керування професійною безпекою і здоров'ям і ще багато інших. Проте, ми дотримуємося думки, що найбільший вплив на фінансово-екоомічн безпеку справляють все-таки стандарти щодо інформаційної безпеки та екологічного менеджменту.

Розробка стандартів у сфері інформаційної безпеки мають свою історію.

Так, у середині 90-х років Британський інститут стандартів (BSI) за участі таких комерційних організацій, як National Westminster Bank, Shell, Midland Bank, British Telecommunications, Unilever, Marks & Spencer, Logica та ін., зайнявся розробкою нового стандарту управління інформаційною безпекою, а в 1995 р. був прийнятий національний британський стандарт BS 7799 із управління інформаційною безпекою та її організації незалежно від сфери діяльності [69, с. 8].

Перша частина даного стандарту носила більш рекомендаційний характер, а друга вже була призначена для сертифікації і містила частину обов'язкових вимог, які не входили в першу частину.

Як й будь-який національний стандарт, BS 7799 у період 1995–2000 рр. користувався помірною популярністю лише у рамках країн британської співдружності.

Наприкінці 1999 р. експерти міжнародної організації зі стандартизації ISO дійшли висновку, що у рамках існуючих стандартів ISO відсутній спеціалізований стандарт управління інформаційною безпекою. ISO було ухвалене рішення не починати розробку нового стандарту, а за узгодженням з британським інститутом стандартів, взявши за базу BS 7799:1, прийняти новий стандарт ISO 17799.

2000 р. вдихнув нове життя в BS 7799:1, ставши ISO 17799, одержав вже статус міжнародного стандарту, це кардинально змінило розміщення сил і відношення до стандарту (між локальним і міжнародним стандартом різниця очевидна).

Що стосується офіційної сертифікації щодо ISO 17799, то вона не була передбачена (повна аналогія з BS 7799). А була передбачена лише сертифікація по BS 7799:2, який являв собою низку визначених обов'язкових вимог (це не ввійшли у першу частину BS 7799/ISO 17799). Процедура сертифікації за ISO повинна була з'явитися лише після виходу у рамках ISO стандарту аналога BS 7799:2 (відзначимо, це трапилося лише наприкінці 2005 р. із виходом стандарту ISO 27001).

В Англії була передбачена своєрідна стандартна процедура сертифікації за BS 7799:2 така ж, як й для всіх інших стандартів ISO. Сертифікатом (компанія, яка спеціалізується на сертифікації за різними стандартами від ISO 9001 до ISO 14001, обов'язково акредитована при UKAS (англійська асоціація по стандартизації), наприклад, BSI, TUV, URS, DNV й ін.) не мають права готувати компанії до сертифікації: цим займаються партнери незалежні консультанти. Варто зазначити, що консультант не має права займатися сертифікацією.

Лютий 2002 р. можна називати відправною точкою розвитку стандарту ISO 17799 в країнах СНД. У середині 2001 р. в світі розпочалася непроста ситуація у галузі стандартизації з інформаційної безпеки. Існували різні стандарти, застосування яких на практиці викликало питання та серйозні сумніви. Крім того, у багатьох фахівців переважав винятково технологічний підхід до захищеності (тобто визнавалися лише технічні методи захисту), а питанням організаційно-правового управління безпекою приділялася мінімальна увага. Однак у вузького кола фахівців було відчуття, що винятково технологічний підхід до захисту інформації – це шлях у нікуди, це ще далеко не все.

Тому з'явилося, розуміння, що нам всім життєво необхідно ще виробити якийсь єдиний підхід до того, тепер називається системою управління інформаційною безпекою. І тут у пригоді стає саме ISO 17799, який спеціалізується саме в питаннях управління інформаційною безпекою, тому і став тією відсутньою ланкою, що так не вистачало на практиці.

Спостерігаючи за останні роки експонентне зростання інтересу до стандарту, слід чекати, що в найближчі роки буде підвищення інтересу до застосування стандарту на практиці. Сьогодні ISO 17799 – це та об’єктивна реальність, що уже не має альтернативи. Аналіз та управління інформаційними ризиками, система управління інформаційною безпекою на основі ISO 17799 стали основною темою на всіх конференціях з інформаційної безпеки [81, с. 5].

Слід зазначити, що цей напрямок одержав подальший розвиток: вперше у рамках ISO з’явився сертифікаційний стандарт ISO 27001. Якщо ISO 17799 обумовлює цілі і методи впровадження у компаніях стандартів інформаційної безпеки, то відповідно до ISO 27001 здійснюється сертифікація.

ISO/IEC 17799 2005, насамперед, призначений для використання будь-якою організацією, яка планує встановити систему ефективного інформаційного захисту чи покращувати існуючі методи інформаційного захисту [84, с. 7]. Однак, це не свідчить, що всі рекомендації стандарту повинні бути обов’язково прийняті. Все залежить від конкретних місцевих інформаційних ризиків і вимог.

Стандарт ISO/IEC 17799:2007 був розроблений підкомісією по безпеці (SC 27) Об’єднаного Технічного Комітету з Інформаційної Технології (ISO/IEC JTC 1). Новий ISO/IEC 17799:2007 заміняв попередню версію стандарту ISO/IEC 17799:2007, що є тепер застарілою. Основний зміст стандарту зберігся, але багато що було повністю перероблене, щоб краще відповідати новим інформаційним загрозам і викликам безпеки. Було додано новий розділ, який має назву «Управління інцидентами інформаційної безпеки».

Стандарт ISO/IEC 17799:2007 складається з 13 розділів:

1. Загальна частина.
2. Терміни та визначення.
3. Політика безпеки.
4. Організаційні методи забезпечення інформаційної безпеки.
5. Управління ресурсами.

6. Користувачі інформаційної системи.
7. Фізична безпека.
8. Управління комунікаціями та процесами.
9. Контроль доступу.
10. Придбання, розробка та супровід інформаційних систем.
11. Управління інцидентами інформаційної безпеки.
12. Управління безперервністю ведення бізнесу.
13. Відповідність вимогам [87, с. 18].

Кожен з розділів має наступну структуру:

Мета – вказує, що повинно бути досягнуто.

Управління – вказує, якими саме засобами може бути досягнута дана ціль.

Керівництво – вказує, як можна ефективно забезпечити управління даним процесом.

Примітки – подаються корисні зауваження і пояснення.

Щоб приступити до впровадження засобів інформаційної безпеки у організації, необхідно створити відповідну структуру управління. У складі керівництва компанії варто повідомляти керівництво про прийняття політики інформаційної безпеки, розподіл ролей зі забезпечення безпеки координації впровадження засобів безпеки в усій організації. За необхідності варто повідомляти консультацийний центр із питань безпеки, в який можна було б звертатися до будь-якої частини організації. Необхідно налагодити контакти з фахівцями в галузі безпеки поза компанією, щоб не відставати від розвитку даної галузі, стежити за стандартами та методами оцінки й знаходити відповідні точки дотику при реакції на інцидент.

Варто заохочувати розвиток багатобічного підходу до інформаційної безпеки (співробітництво та спільну роботу керівників, користувачів, адміністраторів, розроблювачів додатків, аудиторів й співробітників відповідальних за безпеку) та придбання пізнань у таких галузях, як страхування й управління ризиками.

Відповідальність за інформаційну безпеку покладено на всіх членів керівної групи. Тому рекомендується створити Раду, яка допомагає забезпечити чітке розуміння і підтримку ініціатив, пов'язаних з безпекою. Ця Рада повинна сприяти просуванню безпеки в організації шляхом виконання відповідних зобов'язань і ретельного підбору кадрів [13, с. 47].

За усі завдання, які пов'язані з безпекою, повинен нести відповідальність керівник. У великих організаціях може бути потрібним створення багатоцільової Ради їх представників керівництва відповідних відділів організації для координування впровадження засобів інформаційної безпеки, така Рада, як правило, виконує наступні завдання:

- узгодження посад й обов'язків пов'язаних з інформаційною безпекою, у всій організації;
- узгодження методів і процедур, пов'язаних з інформаційною безпекою (наприклад, оцінки ризиків і класифікації інформації);
- узгодження й підтримка ініціатив у галузі інформаційної безпеки в масштабах всієї організації, наприклад, програми ознайомлення з вимогами безпеки);
- включення заходів щодо забезпечення безпеки в процесі планування процедур, пов'язаних з інформацією;
- оцінка придатності й координація впровадження конкретних засобів інформаційної безпеки для нових систем і сервісів;
- аналіз інцидентів, пов'язаних з інформаційною безпекою;
- сприяння розвитку підтримки інформаційної безпеки у всій організації [13, с. 49].

Необхідно також чітко визначити відповідальність за захист окремих ресурсів та за виконання конкретних процедур, пов'язаних з безпекою. Політика інформаційної безпеки повинна містити загальні правила із розподілу посад і обов'язків, пов'язаних із інформаційною безпекою. Якщо буде потреба цю політику потрібно доповнити більш докладними правилами для конкретних відділів, систем або сервісів. Варто чітко визначити

локальну відповідальність за окремі фізичні й інформаційні ресурси та процеси, пов'язані з безпекою, наприклад, планування безперервності бізнесу, у багатьох організаціях призначається керівник підрозділу інформаційної безпеки, що приймає загальну відповідальність за розробку та впровадження засобів безпеки та за управління вибором цих засобів. Однак обов'язки за набір персоналу й реалізацію конкретних засобів найчастіше зберігаються за іншими співробітниками. Розповсюдженим методом є призначення власника кожного інформаційного ресурсу. Такий власник відповідає за щоденне забезпечення безпеки свого ресурсу. Власники інформаційних ресурсів можуть передавати свої обов'язки, пов'язані з безпекою, окремим співробітникам або постачальникам послуг. Незважаючи на це, власник несе повну відповідальність за безпеку ресурсу. Він повинен мати можливість контролювати коректність звільнення інших співробітників від переданих їм обов'язків, пов'язаних із безпекою.

Потрібно розробити такий процес, відповідно до якого введення нових засобів обробки інформації буде затверджуватися керівництвом. Насамперед, необхідно брати до увагу наступне:

- новітні засоби повинні пройти відповідне затвердження керівництва для однозначного визначення їхнього призначення і способу застосування. Крім того, керівник, відповідальний за підтримку безпеки локальної інформаційної системи, повинен схвалити ці засоби і підтвердити дотримання всіх необхідних умов і вимог політики безпеки;
- за необхідності устаткування і програмне забезпечення варто перевірити на сумісність із іншими компонентами системи;
- примітка: для певних підключень може знадобитися узгодження типових зразків;
- застосування особистих засобів обробки інформації для роботи із інформацією організації та застосування всіх необхідних засобів управління інформаційною безпекою повинне бути санкціоноване;

- застосування особистих засобів обробки інформації на робочому місці може привести до появи нових вразливих місць, тому в цьому випадку потрібна їхня окрема перевірка та затвердження [89, с. 133]. Ці міркування мають особливу важливість при роботі в сітковому середовищі.

Консультації фахівців із інформаційної безпеки, як правило, консультації фахівців з безпеки потрібні більшості організацій. В ідеалі необхідно запросити досвідченого консультанта із інформаційної безпеки на постійну роботу. Однак не кожна організація має можливість включити в свій штат професійного консультанта. У подібних випадках рекомендується призначити співробітника, що буде координувати та узгоджувати дії, пов'язані з питаннями безпеки в організації, і допомагати при прийнятті рішень у галузі безпеки. Такі співробітники мають мати можливість звертатися до сторонніх консультантів для одержання порад із питань, які виходять за рамки їхньої компетенції. В обов'язки консультантів із інформаційної безпеки повинні входити консультації із усіх аспектів інформаційної безпеки – як на основі власного досвіду, так і із залученням фахівців зі сторони. Ефективність засобів інформаційної безпеки в організації буде визначатися здатністю даного консультанта оцінити загрози для безпеки та запропонувати рекомендації із приводу необхідних заходів. Щоб забезпечити максимальну ефективність, консультанти повинні мати можливість прямо звертатися до всіх керівників у даній організації. До консультанта з інформаційної безпеки варто звертатися якомога раніше у випадку виявлення вразливих місць або виникнення інцидентів, пов'язаних з безпекою, щоб одержати пораду від фахівця або допомогу при вивченні обставин. Хоча в більшості випадків внутрішні розслідування, пов'язані з безпекою, проводяться представниками керівництва, до них можна залучити й фахівця з інформаційної безпеки, що буде консультувати провідне розслідування співробітників, керувати ними або здійснювати саме розслідування.

Необхідно підтримувати зв'язок із правоохоронними й регулятивними органами, постачальниками інформаційних послуг та операторами телекомунікаційних служб, щоб у випадку інцидентів мати можливість швидко вжити відповідних заходів й одержати консультації. З тієї ж причини варто подумати про участь у групах забезпечення безпеки і у галузевих промислових радах. Обмін відомостями про заходи безпеки варто обмежити, щоб не допустити витоку конфіденційної інформації з організації.

У документі, що описує політику інформаційної безпеки, визначається політика й відповідальність за інформаційну безпеку. Реалізація політики інформаційної безпеки повинна бути оцінена незалежними фахівцями. Вони повинні перевірити, наскільки введені в організації заходи відбивають вимоги політики й наскільки вони практичні й ефективні. Така оцінка може бути зроблена внутрішніми аудиторами, незалежним фахівцем або сторонньою організацією, що спеціалізується на таких перевірках. Слід переконатися, що кандидати на цю роль мають необхідні навички та досвід.

Метою *безпеки доступу з боку зовнішніх користувачів* є забезпечити безпеку доступу до засобів обробки інформації й інформаційних ресурсів організації з боку зовнішніх користувачів. Доступ сторонніх до приналежної організації засобам обробки інформації необхідно контролювати. Якщо необхідність такого доступу диктується специфікою завдання, варто провести оцінку ризиків і визначити вплив на безпеку й необхідні засоби контролю. Засоби контролю варто погодити зі сторонньою організацією та вказати в договорі. Доступ до інформаційних ресурсів організації можуть одержувати й інші сторонні учасники. Контракти, що припускають доступ з боку, повинні містити в собі відомості про можливості призначення інших учасників й умов їхнього доступу. Цей стандарт можна використати як основу для подібних контрактів; крім того, його можна використати при оцінці необхідності залучення інших організацій до обробки інформації.

Крім самого стандарту, існує велика кількість допоміжних роз'яснювальних документів.

Таким чином, міжнародний стандарт ISO 17799 містить у собі рекомендації з управління інформаційною безпекою, призначені для співробітників, відповідальних за створення, впровадження й підтримку заходів, які забезпечують безпеку на державному підприємстві або недержавній організації.

Рекомендації, наведені в проаналізованому стандарті, слід виконувати з урахуванням діючих українських законів і нормативних вимог. Він повинен стати основою для розробки стандартів безпеки й ефективних методів управління безпекою в конкретній організації. Крім того, даний стандарт допоможе підтримати взаємну довіру при контактах між українськими організаціями.

Стандарти з екологічного менеджменту пройшли наступний шлях розвитку.

Початковим етапом розвитку такого екологічного менеджменту можна вважати і розробку в 1992 р. BS 7750 Стандарту в галузі систем екологічного менеджменту (Specification for Environmental Management Systems), який був підготовлений та випущений Британським Інститутом Стандартизації на запит Британської Конфедерації Промисловості.

Пізніше даний стандарт став підґрунтям і для підготовки наступних міжнародних документів:

У березні 1992 р. ЄС були випущені «Вимоги до екоаудитування», підготовлені відповідно до 5-ої програми екологічних заходів ЄС, яка заснована на висновках і рекомендаціях доповіді Гру Брундт-ланд «Наше загальне майбутнє», і надає перевагу превентивним заходам та принципам розподілу відповідальності в охороні навколишнього середовища.

Цьому сприяла й поява в загальноєвропейській системі захисту навколишнього середовища та **контролю над її забрудненням нового інструмента, відомого як система EMAS (Environmental Management and Audit System)** система екологічного менеджменту та екоаудиту.

У 1993 р. були остаточно погоджені та опубліковані вимоги до створення Системи екологічного менеджменту та аудитування (Eco-management and audit scheme or EMAS); підприємства одержали можливість бути сертифікованими відповідно до вимог EMAS тільки із 1995 р.

Вважаємо, що основною моделлю для розробки європейського рекомендаційного документа EMAS (Environmental Management and Audit System) послужив основний британський стандарт BS 7750. Однак, більшість експертів вважають, що майбутнє належить всесвітній системі стандартів, підготовлений міжнародним інститутом ISO [82, с. 5].

Появу ISO 14000 (серії міжнародних стандартів щодо систем екологічного менеджменту на підприємствах та в компаніях) називають однією із найзначних міжнародних природоохоронних ініціатив.

Вважається, що система стандартів буде забезпечувати, насамперед, зменшення несприятливих впливів щодо навколишнього середовища на трьох рівнях:

1. Організаційному – через покращення екологічного поведіння корпорацій.
2. Національному – через створення важливого доповнення до національної нормативної бази компоненти державної екологічної політики.
3. Міжнародному – через покращення умов міжнародної торгівлі.

Отже, розробка ISO 14000 була результатом Уругвайського раунду переговорів щодо Всесвітньої торгової угоди та зустрічі на вищому рівні по навколишньому середовищу й розвитку у Ріо-де-Жанейро в 1992 р. Розроблялись Стандарти ISO 14000 Технічним комітетом 207 (ТС 207) Міжнародної Організації Стандартизації (ISO) із урахуванням уже зарекомендованих міжнародних стандартів у системах менеджменту якості продукції (ISO 9000), відповідно до яких в даний момент сертифіковані більше ніж 70000 підприємств та компаній у всьому світі.

Документи, що входять до серії ISO 14000, можна умовно поділити на **три групи:**

- принципи створення й використання систем екологічного менеджменту;
- інструменти екологічного контролю і оцінки;

За названими групами розроблені та впроваджуються відповідні документи (табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Перелік міжнародних стандартів серії ISO 14000 [64]

Принципи створення й використання систем екологічного менеджменту

ISO 14001 Система екологічного менеджменту (EMS) — Специфікації та посібник з використання

ISO 14004 EMS — Загальний посібник з принципів, систем і методів

ISO 14014 Посібник з визначення "початкового рівня" екологічної ефективності підприємства

Інструменти екологічного контролю і оцінки

ISO 14010 Посібник з екологічного аудиту — Загальні принципи

ISO 14011/1 Посібник з екологічного аудиту — Процедури аудиту. Аудит систем екологічного менеджменту

ISO 14012 Посібник з екологічного аудиту — Критерії кваліфікації екологічних аудиторів

ISO 14031 Посібник з оцінки екологічних показників діяльності організації

Стандарти, зорієнтовані на продукцію

ISO 14020 (серія) Принципи екологічного етикетування продукції

ISO 14040 (серія) Методологія "оцінки життєвого циклу" — оцінки екологічного впливу, пов'язаного з продукцією, на всіх стадіях її життєвого циклу

ISO 14050 Екологічний менеджмент. Глосарій (словник)

ISO 14060 Посібник з обліку екологічних аспектів у стандартах на продукцію

Ключовим поняттям даної серії ISO 14060 є поняття системи екологічного менеджменту в організації підприємств чи компаній. Тому основним центральним документом стандарту сьогодні вважається ISO 14001 – «Специфікації і посібник з використання систем екологічного менеджменту». Інші документи розглядаються тільки як допоміжні - наприклад, ISO 14004 містить більш розгорнутий посібник із створення системи екологічного менеджменту, серія документів 14010 визначає основні принципи аудиту СЕМА. Серія 14040 визначає методологію «оцінки життєвого циклу», яка може використовуватися при оцінці екологічних впливів, що пов'язані із продукцією організації (зокрема, таку оцінку потребує стандарт ISO 14001).

Як зазначалось, стандарт ISO 14001 встановлює такі вимоги до системи екологічного менеджменту, що дозволяють будь-якому підприємству сформулювати основну екологічну політику та мету відповідно до вимог природоохоронного законодавства своєї країни. У даному стандарті наведені основні поняття та визначення, а також пропонуються рекомендації в сфері екологічної політики, планування, цілей та завдань, програми й системи екологічного менеджменту. Відповідно до наведених рекомендацій будь-яке підприємство може створювати систему екологічного менеджменту, та розвивати його функції, а також забезпечувати підтвердження відповідності даної системи встановленим вимогам стандарту.

За словами голови ISO/TC 207 (технічної комісії, що розробляє ISO) Джима Діксона, незважаючи на добровільність стандартів, через 10 р. від 90 до 100 % великих компаній, включаючи транснаціональні компанії, будуть сертифіковані відповідно до ISO 14000, тобто вони одержать свідчення третьої сторони про те, що ті або інші аспекти їх діяльності відповідають даним стандартам. Українські підприємства можуть захотіти одержати

сертифікацію з ISO 14000 в першу чергу тому, що дана сертифікація (чи реєстрація по термінології ISO) буде однією із неодмінних умов маркетингу продукції на міжнародних ринках (зокрема, нещодавно ЄС оголосило про свій намір допускати на ринок країн Співдружності тільки ISO-сертифіковані компанії).

Серед причин, через які українському підприємству може бути потрібною сертифікація або впровадження СЕМА, можна назвати наступні:

- поліпшення іміджу фірми у сфері виконання природоохоронних вимог (у т.ч. природоохоронного законодавства);
- економія енергії та ресурсів, у тому числі тих, які направляються на природоохоронні заходи, за рахунок більш ефективного управління ними;
- збільшення оціночної вартості основних фондів підприємства;
- бажання завоювати ринки «зелених» продуктів;
- покращення системи управління підприємством;
- а також інтерес у залученні висококваліфікованої робочої сили [77, с. 42].

Система сертифікації, за задумом ISO, має створюватися на національному рівні. Судячи із досвіду таких країн, як Канада, яка лідирує в процесі створення національної інфраструктури сертифікації, основна роль має належати національним агентствам зі стандартизації, таким як Держстандарт, а також спілки підприємців, Торговельно-промислові палати тощо.

Вважається, що в Україні стандартний процес реєстрації буде займати приблизно від 12 до 18 місяців, тобто стільки ж часу, скільки займає впровадження на підприємстві системи екологічного менеджменту.

Оскільки вимоги ISO 14000 багато у чому перетинаються із ISO 9000, можлива полегшена сертифікація підприємств, що вже мають документ відповідності ISO 9000. Надалі передбачається можливість «подвійної» сертифікації для зменшення загальної вартості. «Сертифікація в рамках ISO

9000 - це 70% роботи із сертифікації в рамках ISO 14000», стверджує одна з консультаційних фірм».

Слід зазначити, що стандарти ISO 14000 є добровільними, оскільки не замінюють законодавчих вимог. Організація має право використовувати стандарти ISO 14000 для виявлення як внутрішніх, так й зовнішніх недоліків. Крім того, організація може одержати формальну сертифікацію від третьої сторони. Проте можна вважати, що впровадження стандартів ISO 9000, прагнення одержати формальну реєстрацію та документально обґрунтувати заяву про випуск «екологічно чистої» продукції, й надалі буде рушійною силою впровадження систем екологічного менеджменту. Разом із тим сертифікація підприємства зі ISO 14000 може розглядатися як проміжний крок щодо узгодження його діяльності із вимогами EMAS, оскільки принципи EMAS більш прогресивні та створюють більш надійну основу для досягнення основної мети введення стандартів в сфері екологічного менеджменту – зменшення рівня негативного впливу виробничого сектора на навколишнє середовище.

Варто зазначити, що принципово нове у даній системі є те, що у сфері регулювання еколого-економічних відносин основний акцент робиться на внутрішньо-фірмових методах захисту навколишнього середовища. Система EMAS, на відміну від відомих державних стратегій у сфері захисту навколишнього середовища, не розрахована на кількісне, цінове, технологічне та інше регулювання. Вона також не націлена ні на розширення економічної відповідальності, ні на обмеження волі дій підприємств. Йдеться скоріше про створення для підприємств тих стимулів, що в першу чергу, спонукають їх до добровільного прийняття офіційних директив у галузі екологічного менеджменту.

Водночас, система EMAS не є обов'язковою до застосування, а тільки визначає на основі економічних факторів рамкові умови добровільної участі в ній. Це говорить про те, що вона є не примусово-правовий, а суто ринковий інструмент.

Даний підхід заслуговує на увагу як із позиції окремого підприємства, так і з макроекономічних позицій. При цьому, зберігається індивідуальна воля вибору рішень та заохочується інноваційний екологічний менеджмент, а не його пасивна форма як доповнення до механізму законодавчого регулювання.

Отже, надалі здійснимо аналіз системи екологічного менеджменту: у вітчизняній літературі замість поняття «екологічний менеджмент» використовується термін «управління якістю навколишнього середовища», а у деяких випадках – «екологічне управління». Однак, твердження про те, що дані поняття синоніми є досить спірним. Доказом цьому служать сталі формулювання щодо традиційних понять науки управління.

Є спроби розмежувати два дані поняття, використовуючи ознаки розходження співвідношення та ступінь уваги до внутрішнього й зовнішнього середовища організації. В англійській літературі дане розходження робиться з метою чіткого розмежування понять «управління бізнесом» (management) і «управління в державному секторі» (administration). Щоправда, існують ще й симбіози – business administration, public management тощо. Кінцевим виходом інвентаризації даних визначень може стати глосарій основних термінів щодо видів управління.

Наукове уявлення про управління як діяльність розвивалася завдяки структурно-функціональному аналізу, якого розробка призвела в 1916 р. до відкриття А.Файолем 5-ти істотних його функцій - організації, прогнозування, розпорядження, координації та контролю. Причому, функціональний підхід до дослідження управління широко представлений не тільки у науці. Він чітко виявляється і в практичній діяльності, зокрема, в елементному визначенні управління як системи, методах проектування робіт та організаційних структур, посадових інструкціях, поетапності процесів управління й фіксованих процедур.

Одночасно має місце й інше предметне визначення управління, як сукупності відносин, які виникають між членами організації у процесі

здійсненні цілеспрямованої діяльності. При цьому розглядаються процес й результат впливу одного учасника на іншого.

Саме для визначення структури та процесу управлінських функцій усередині організації будь-якого типу й пропонується зберегти термін «менеджмент». Суб'єктом даного роду відносин є керуючий будь-якого рівня ієрархії, об'єктом є будь-який член організації або її підрозділ. Відповідно до прийнятого у міжнародних стандартах визначення, СЕМА (система екологічного менеджменту) являє собою частину загальної системи менеджменту, яка включає організаційну структуру, планування діяльності, практичну роботу, розподіл відповідальності, а також процедури, процеси та ресурси для розробки, впровадження, оцінки досягнутих результатів, а також вдосконалення екологічної політики [68].

При цьому у спрощеному розумінні «менеджмент» - це вміння домагатися окреслених цілей, використовуючи інтелект, працю, мотиви поведінки інших людей; а також функція, вид діяльності із керівництва людьми у найрізноманітніших організаціях. Менеджмент (у тому числі екологічний) – це також сфера людського знання, яка допомагає здійснити цю функцію, тобто в тих випадках, коли потрібно знання більш високого порядку. На думку вчених, щодо екологічного менеджменту, то його активний розвиток пов'язаний із прийняттям на п. 90-х рр. «Порядку денного на ХХІ століття».

Вперше термін «менеджмент» у сфері вітчизняного управління природоохоронною діяльністю був застосований українським вченим у галузі економіки та екології В.Я. Шевчуком.

Далі, в антології розвитку даного напрямку з'являються різні трактування й тлумачення. Зокрема, з'являється таке визначення як «економічний менеджмент природокористування», під ним варто розуміти сукупність організаційно-управлінських й економічних інструментів регулювання відносин між суб'єктами управління (органами законодавчої та судової влади) й об'єктами, в даному випадку природокористувачами. Таким

чином, дане поняття включає питання щодо регулювання економічної відповідальності природокористувача за використання природних ресурсів; а також питання формування фінансово-кредитного, еколого-економічного механізму організації природоохоронної діяльності у масштабі країни, регіону, району, міста, підприємства, фірми, організації і т.д.

У міжнародних стандартах серії ISO 14000 екологічний аспект визначено як елемент діяльності підприємства, його продукції та послуг, який взаємодіє чи може взаємодіяти з навколишнім середовищем.

Для впровадження та аудиту систем екологічного менеджменту (СЕМ) використовуються такі стандарти:

- ISO 14001 — специфікація та поради з використання СЕМ;
- ISO 14004 — основні характеристики принципів, систем і додаткових методик із СЕМ;
- ISO 14010 — загальні вказівки з екологічного аудиту — загальні принципи;
- ISO 14011 — загальні вказівки з екологічного аудиту — процедури аудиту, аудит систем екологічного управління;
- ISO 14012 — загальні вказівки з екологічного аудиту — кваліфікаційні критерії для екологічних аудиторів [47].

Окрім стандартів, у економічно розвинутих країнах використовують також ринкові інструменти екологічного менеджменту, серед яких:

- податкові інструменти (пільгові чи дискримінативні): податки на продукцію, види діяльності, джерела забруднення, вміст шкідливого компонента;
- інструменти системи кредитування (пільгові чи податкові);
- субсидії (прямі й непрямі) на державні екологічні проекти, на екологічні цілі населенню, дотації на екологічно досконалу продукцію;
- екологічні платежі за викиди шкідливих речовин в атмосферу, водні джерела, фунт;
- цінові інструменти;
- сплата за досягнення певних екологічних результатів тощо.

Коли врахувати важкий фінансовий стан більшості промислових підприємств, різке скорочення бюджетного фінансування, яке виділяється на охорону природи й відтворення природних ресурсів, недоліки законодавства, то бачимо, що західна модель екологічного управління нас не цілком влаштовує. Тобто нині Україна не в змозі застосовувати настільки сильний стимуляційний механізм ринкових інструментів, щоб підприємства самостійно переходили до екологічного виробництва, але деякі із західних моделей все-таки можна застосувати.

Висновок до розділу 2

В ході дослідження практичних аспектів стандартизації та аналізу їх впливу на фінансово-економічну безпеку нам вдалось сформулювати наступні висновки:

Міжнародна організація ISO є неурядовою організацією, яка користується консультативним статусом ООН і є найбільшою міжнародною організацією в галузі стандартизації з широкого кола питань. Її членами є 160 країн світу. Членами ISO є не уряди, а національні організації зі стандартизації (комітети-члени) з правом одного голосу. Україна є повноправним членом ISO з 1993 р.

До керівних органів належать: Рада, Технічне бюро та Центральний секретаріат. Вищим керівним органом є Президент, який обирається на три роки, і Центральний секретаріат.

Правове регулювання процесу стандартизації в Україні здійснюється згідно Закону України "Про стандартизацію" 2001 р., який регулює відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосуванням її результатів, і поширюється на суб'єкти господарювання незалежно від форм

власності та видів діяльності, органи державної влади, а також на відповідні громадські організації.

Жодних міжнародних, регіональних чи державних стандартів із безпосереднім регулюванням фінансово-економічної безпеки не існує. У зв'язку з цим, нами проаналізувались стандарти, які мають найбільше відношення до складових фінансово-економічної безпеки: стандарти у сфері інформаційної безпеки та стандарти у сфері екологічного менеджменту.

Так, нами встановлено, що стандарти серії ISO17799 містять понад 100 елементів управління інформаційною безпекою. Вказані Стандарти не встановлюють вимоги їх обов'язкового дотримання відповідними суб'єктами всередині країни, адже виконання стандартів вигідно насамперед самому підприємству. Однак, подібно до інших добровільних стандартів вони використовуються в контрактах. Партнерам і клієнтам підприємства важливо знати, яким чином на підприємстві забезпечується інформаційна безпека. У такому разі відповідність стандарту може бути однією з умов контракту, що безумовно впливає і на стан безпеки суб'єкта господарювання.

Дотримання Стандартів екологічного менеджменту на сьогоднішній день має доволі різну мету: для підприємств Заходу – це усвідомлене бажання підвищити свій імідж і увійти в число лідерів на ринку; в Україні - прагнення підприємства одержати в законодавчому порядку систему пільг (в оподаткуванні, кредитуванні, інвестуванні, соціальних програмах тощо). Отож, нагальною є зміна пріоритетів для національних суб'єктів господарювання у дотриманні стандартів екологічного менеджменту.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ

3.1. Імплементация міжнародного досвіду стандартизації та можливість їх адаптації до вітчизняної практики

З метою виконання цільових програм соціально-економічного розвитку та здійснення економічної політики держава в особі органів влади використовує різні механізми та засоби регулювання. Мета використання вказаних засобів полягає у врегулюванні відносин, що виникають під час виготовлення, збуту продукції, надання послуг чи виконання робіт, що мають ціновий характер та майнову визначеність.

Стаття 19 Господарського кодексу України (далі - ГК) містить вичерпний перелік галузей, у яких нагляд та контроль може застосовуватися для забезпечення загальних засад господарської діяльності, прав та інших інтересів суб'єктів, зокрема:

- збереження та витрат коштів та інших майнових цінностей суб'єктами господарських правовідносин;
- дотримання господарюючими суб'єктами кредитних зобов'язань перед державою і дисципліни у розрахункових відносинах, дотримання норм валютного законодавства, дисципліни в оподаткуванні;
- дотримання суб'єктами господарювання встановлених державою цін на продукцію і послуги;
- дотримання вимог антимонопольно законодавства та чесної ділової практики;
- застосування та охорона земельних ресурсів;
- користування, охорона та відтворення водних і лісових ресурсів;
- безпечність виробничих процесів і праці, дотримання трудового законодавства;
- санітарно-гігієнічна, екологічна та пожежна безпека;

- додержання стандартів, правил і норм, що встановлюють загальнообов'язкові вимоги щодо засад здійснення господарської діяльності;
- якість і безпека продукції та послуг виробника;
- техніко-технологічна, економічна, соціальна та екологічна безпека [10, с. 18].

Отож, держава, разом із конкретними суб'єктами господарювання, є відповідальними у частині дотримання якості продукції та послуг. Норма господарського законодавства, що наводилась нами вище, встановлює присутність двох взаємозв'язаних способів нагляду держави за якістю продукції при здійсненні підприємницької діяльності. З одного боку, це наглядання за дотриманням стандартів, норм та правил, а з другого, за якістю та безпекою випущеної продукції. З погляду практики застосування, вказане законодавче розмежування не має змісту, адже стандартизація як один із методів контролю за якістю охоплює усі етапи життєвого циклу продукції та фактично приводить до додержання встановлених вимог до продукції.

Складовою частиною державної політики, що має здійснюватися під належним контролем самої держави є національна стандартизація. Центральним органом державної виконавчої влади у галузі технічного регулювання, що забезпечує реалізацію політики у сфері стандартизації і, зокрема, державного нагляду за дотриманням стандартів, норм та правил, а також представляє інтереси держави на міжнародному рівні із питань стандартизації, є Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (далі - Держспоживстандарт України).

Господарське законодавство встановлює необхідність обов'язкового застосування стандартів чи їх окремих положень для господарюючих суб'єктів, якщо на стандарти є зсилка в нормативно-правових актах. Так, відповідно до ст. 4 З. У. «Про стандартизацію», стандартизації підлягають наступні об'єкти: продукція, послуги, процеси, складники, матеріали, обладнання, системи, їх сумісність, процедури, правила, тощо [65].

Доволі значний перелік об'єктів, що підлягає стандартизації породжує проблеми із формуванням ефективної системи державного нагляду за дотриманням стандартів, правил та норм. Вказана система має забезпечувати принципи, що вказані у Законі 2408-III, та втілювати в життя головну мету - створити безпечні умови для життя та здоров'я громадян; гарантувати дотримання їх майнових прав; охорону навколишнього природного середовища; умови для ефективного та мудрого використання всіх видів національних ресурсів та відповідність об'єктів стандартизації їх призначенню.

Привертає увагу доволі непослідовний підхід законодавця до регулювання державної політики у сфері стандартизації. Йдеться про те, що стандартизація як державний регулятор контролю якості має не лише формувати технічні основи для проведення підприємницької діяльності, а й бути регулятором тристоронніх стосунків: держава - підприємець - споживач. При умові ефективного та розумного використання механізми стандартизації сприяють розвитку економіки, виводять господарюючих суб'єктів на якісно новий щабель розвитку, що у кінцевому підсумку може спричинити результат – конкурентоспроможні товари і послуги національних виробників на європейському та світовому ринках.

Для повноцінного використання можливостей стандартизації як основоположної сили розвитку економіки потрібно сформувавши комплексний підхід, при якому, поряд з податковими та бюджетними механізмами, використовувати технічне регулювання та стандартизацію як таку. Останні зміни та доповнення до законодавства у галузі стандартизації фактично запроваджують комплексний підхід з використанням найновіших інструментів впливу. Так, у Господарському кодексі України з'явилося нове поняття - «технічне регулювання», та на жаль воно поки-що не отримало чіткого визначення. Суть його розкривається у З. У. «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 1 грудня 2005 р.

Технічне регулювання, за нормами вказаного законурізно, це вид правового регулювання відносин у сфері встановлення, використання та виконання обов'язкових вимог, що пред'являються до продукції або пов'язаних з нею процесів, систем і послуг, органів та персоналу, а також перевірка дотримання їх шляхом оцінювання відповідності та ринкового нагляду. Стандартизація у комплексі із метрологією та сертифікацією формує структуру технічного регулювання.

Стаття 5 Закону, яка встановлює основоположні принципи державної політики у сфері стандартизації, визнає стандартизацію багатовекторним та неоднозначним процесом. Абсолютне дотримання міжнародних правил і процедур стандартизації в нашій державі та участь у процесі міжнародної стандартизації можуть бути реалізовані виключно за умови розробки і прийняття стандартів із врахуванням інтересів усіх зацікавлених осіб. У національних реаліях сформована наступна система документів у галузі стандартизації:

- технічні умови ;
- кодекси усталеної практики (правила, зводи правил);
- стандарти.

Отримавши у порядку правонаступництва від СРСР доволі дієву та самодостатню систему стандартизації, наша держава у найкоротший термін має гармонізувати її із моделлю, що використовується у світі. В той самий час, вказаний процес, з одного боку, не має можливості відбутися одразу в усіх сферах і галузях - адже число документів, які мають бути переглянуті, вельми значна, а з другого боку, відтягування з гармонізацією може затримати процес інтеграції України до світових ринкових структур.

Очевидно, що система законодавчого забезпечення у сфері технічного регулювання і, зокрема стандартизації, не дає змоги національному товаровиробнику бути конкурентоспроможним на європейському та світовому ринках. Основною на сьогоднішній день є проблема ефективності державного нагляду у сфері технічного регулювання як механізму

внутрішнього державного контролю. За вказаних умов вступ до будь-яких торговельних чи інших організацій, що мають на меті ліквідацію бар'єрів у торгівлі, остаточно може знищити національного виробника та ускладнити контроль якості не лише вітчизняної, а й імпортованої продукції.

Дослідження законодавства у сфері державного дозволили сформуванню нам перелік недоліків його та сформуванню шляхи їх усунення. Першоосновою нормативного регулювання у галузі державного нагляду є два спеціальних нормативних акти: Декрет Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 8 квітня 1993 р. № 30-93 та Інструкція про порядок здійснення державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил, затверджена наказом Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 3 червня 2002 р. № 321 (далі - Інструкція).

Ст. 19 вказаного Декрету встановлюється, що державний нагляд це діяльність спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади з контролю за додержанням підприємцями стандартів, норм і правил по виробництву та випуску продукції (виконанні робіт, наданні послуг) з метою забезпечення інтересів суспільства і споживачів в її належній якості, безпечній для життя, здоров'я й майна людей і навколишнього середовища [15]. Здійснюючи функцію нагляду у сфері стандартизації, Держспоживстандарт України створює місцеві центри стандартизації, метрології та сертифікації, які, поряд з другими функціями, виконують головну - державний нагляд за дотриманням стандартів, правил та норм, який реалізується шляхом проведення періодичних або постійних перевірок із використанням вибіркового або абсолютного контролю.

Періодичним є державний нагляд, який здійснюється у формі інспекційного контролю за дотриманням стандартів, норм і правил шляхом проведення планових та позапланових перевірок. Планові перевірки проводяться згідно плану-графіка державного нагляду, який затверджується керівником відповідного центру стандартизації, метрології та сертифікації.

Позапланові перевірки реалізують на виконання рішень КМУ на вмотивовану вимогу органів виконавчої влади, прокуратури, виконавчих органів місцевих рад, а також за зверненнями громадян.

Детальне вивчення сутності спеціальних нормативних актів дозволило виявити нам наступне. Періодичним контролем (наглядом) вважається такий, який охоплює певний відрізок часу здійснення підприємницької діяльності. Періодичність перевірки впливає на необхідність встановлення чітких відрізків часу, по проходженні яких така перевірка має проводитись. В згадану Інструкцію був закладений законодавцем помилковий підхід до визначення видів перевірок, що, у кінцевому підсумку, порушує права та законні інтереси господарюючих суб'єктів. Більш логічним був би поділ перевірок на позапланові, планові періодичні та планові постійні.

Список суб'єктів, що можуть приймати рішення щодо позапланових перевірок, потребує уточнення. Це перш за все необхідно для усунення певних зловживань з боку владних структур різного підпорядкування. На рівні законодавства потрібно чітко визначити, які саме органи виконавчої влади мають приймати рішення про проведення перевірок, що в майбутньому реалізуються центрами стандартизації, метрології та сертифікації. Мабуть це мають бути органи, що відповідно до свого правового статусу уповноважені вирішувати питання про порушення прав та законних інтересів будь-якого із господарюючих суб'єктів. При тому вказані органи обов'язково мають надавати суб'єктам державного нагляду вичерпну інформацію щодо наявності тих чи інших порушень, що допускаються чи допускалися суб'єктами господарювання.

З метою уникнення будь-яких зловживань з боку органів виконавчої влади різних рівнів центрам стандартизації, метрології та сертифікації потрібно надати право самостійно на колегіальному рівні розглядати питання про доцільність здійснення перевірки та (чи) затвердження рішення про перевірку у Держспоживстандарті України. Вказане зробить більш обґрунтованим втручання держави у господарську діяльність суб'єктів

господарювання насамперед приватного сектору і дасть можливість виконавцям нагляду приймати самостійні рішення, за які вони і відповідатимуть в повному обсязі.

Не забезпечує ринкових умов господарювання також механізм реалізації державного нагляду за зверненнями громадян щодо невідповідності продукції діючим нормам, стандартам та правилам. За чинної на сьогоднішній день системи правового регулювання звернення громадян повинні подаватись у письмовій формі і містити лише відомості про громадянина (місце проживання, серію та номер паспорта або іншого документа, що засвідчує особу). Тільки за наявності належним чином оформленого звернення створюється підстава для перевірки. Досліджувана норма створює передумови для порушення прав підприємця і прав суб'єкта перевірки. Законодавець також не передбачив жодних важелів впливу на осіб, що подають помилкові чи завідомо неправдиві відомості щодо необхідності здійснення перевірки певного суб'єкта господарювання. У разі оскарження підприємцем дій посадових осіб, які здійснювали державний нагляд (наприклад, пред'явлення позову про відшкодування збитків), саме суб'єкт, що здійснював перевірку, повинен нести відповідальність.

Вказаний механізм є невірним і підлягає зміні. Заходи, що передбачені державним надглядом, повинні відповідати характеру порушень, про які окремий громадянин повідомляє уповноважені державні органи. Виключно у випадку, коли відповідний центр стандартизації, метрології та сертифікації встановить очевидний характер правопорушення чи виявить загрозу життю та здоров'ю громадян, він може втручатись у виробничу діяльність суб'єкта .

Відсутність детальної регламентації здійснення державного нагляду породжує безліч суб'єктивних та об'єктивних обставин, які перешкоджають формуванню ефективної системи контролю якості [24]. Головну проблему організаційно-правового характеру здійснення державного нагляду можна окреслити наступним чином. Для проведення перевірки керівником відповідного центру стандартизації, метрології та сертифікації призначається

державний інспектор, відповідальний за проведення перевірки (керівник перевірки), якому видається письмове рішення про перевірку, що готується самим центром стандартизації, метрології та сертифікації. Вказане рішення повинно обов'язково містити: назву, код, адресу підприємства, що підлягає перевірці, назву продукції, яка перевіряється та стадію її життєвого циклу [22]. У переважній більшості випадків органи стандартизації, які в межах своєї компетенції розпорядились здійснити державний нагляд, такої інформації не надають.

Очевидно, що і самі підприємці передбаченої інформації не надають і не зобов'язані надавати. Це впливає на правомірність здійснення окремих дій виконавців державного нагляду, а в певних випадках ставить під сумнів законність перевірки в цілому.

У результаті науково-практичного дослідження, проведеного на базі ДП «Донецький регіональний науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації» виявлені наступні види порушень, що стали наслідком недостатньої правової регламентації відносин щодо державного нагляду:

1. Початок здійснення державного нагляду з незаповненим рішенням про проведення перевірки;
2. Наявність помилок у рішенні про проведення перевірки;
3. Неознайомленість з матеріалами попередніх перевірок;
4. Неознайомленість зі змістом стандартів та інших норм і правил, які поширюються на продукцію, що підлягає перевірці, тощо [46].

Ще однією прогалиною є те, що законодавець не передбачив правового механізму реалізації обов'язків, зазначених у п. 5.2 Інструкції. В наслідок цього державний інспектор не може організовувати та проводити перевірку в установленому нормами законодавства порядку.

В ході проведеного дослідження нам вдалось дійти висновку, що причинами неефективності державного нагляду за додержанням стандартів,

норм та правил, у першу чергу є недосконалість законодавства та відсутність дієвих механізмів реалізації певних його положень.

З метою усунення недоліків, що були описані нами вище, необхідно розробити та внести зміни до низки загальних та спеціальних нормативно-правових актів сфери технічного регулювання, а саме: до Закону України «Про стандартизацію», Декрету Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення», Інструкції про порядок здійснення державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил.

Вказаними змінами необхідно визначити та закласти в систему нормативно-правового регулювання стандартизації єдині тристоронні принципи стандартизації, а підґрунтям реформування системи державного нагляду має стати прогресивна державна політика.

Концептуальний підхід до класифікацій перевірок потрібно переглянути і на новітній основі закласти чітке розмежування повноважень ініціаторів кожного із видів перевірок та осіб, що уповноважені їх здійснювати. Також необхідно сформувати дієвіший механізм підготовки до здійснення перевірки. Державним інспекторам центрів стандартизації, метрології та сертифікації, при наявності підстав для проведення перевірки, законодавець повинен законодавчо наділити їх наступними правами:

- безперешкодно бути присутнім на підприємстві, яке підлягає перевірці, до проведення її з метою складання рішення про перевірку;
- ознайомлюватись із продукцією на місці її виготовлення та зберігання і технічною документацією до неї на стадії підготування до здійснення перевірки;
- вимагати від ініціаторів перевірки додаткової інформації та матеріалів, що мають істотне значення для її проведення.

Вказані зміни переслідують мету надання суб'єктам державного нагляду права самостійно приймати юридично вагомі рішення та повною мірою

відповідати за організаційно-правові наслідки державного нагляду за якістю продукції виробників.

Для забезпечення відповідності державних стандартів у сфері екологічного менеджменту до міжнародних необхідна, перш за все, відповідна коректура поняття екологічного менеджменту. Так, без переформатування загальної системи управління природоохоронною діяльністю в масштабах держави, неможливо буде говорити про реформу у системі управління на рівні організацій. Це пояснюється мотивацією і стимулами спонукання до реалізації системи екологічного менеджменту та екоаудиту. Мова йде про підготування відповідного загального підґрунтя (законодавчого, нормативного, економічного), яке б реалізувало розвиток екологічного менеджменту в нашій державі.

Наведену вище ситуацію можна пояснити тим, що у національних ресурсокористувачів ще не сформоване доброзичливе макросередовище, що б спонукало їх до самостійного пошуку ефективних управлінських рішень, які викликані:

- наявною централізацією у сфері управління природоохоронною діяльністю в державі;
- переважання ще донедавна державної форми власності на усі ресурси;
- недоопрацювання теоретико-методичних аспектів адаптації міжнародних стандартів у галузі екоменеджменту до наявних умов в Україні;
- недостатнім рівнем розвитку екологічної самосвідомості та екологічної культури;
- низьким рейтингом вітчизняних суб'єктів господарювання на світовому ринку.

В кінцевому підсумку, конкретна участь екологічного менеджменту в моделях ринкових перетворень в Україні до сьогоднішнього дня ще чітко не простежується у національних реаліях. Вказане підтверджується аналізом деяких підготовлених КМУ державних програмних документів, у проектах яких ні в структурному, ні в змістовному плані не відображені критерії

екологічної політики і пріоритети розвитку держави у сфері екології. Виключно після зміни ситуації на рівні держави, можна буде говорити про можливість змін на рівні господарюючих суб'єктів .

3.2. Проблеми приведення у відповідність до міжнародних стандартів діяльності підприємства та можливі шляхи їх вирішення

З розвитком науково-технічного прогресу проблема забезпечення фінансово-економічної безпеки якості не спрощується, а навпаки, стає складнішою. Однією із передумов підтримання безпеки на належному рівні є надання виготовленій продукції достатньо високої якості. Проте, вирішувати проблеми із безпекою виключно шляхом контролю якості готової продукції майже неможливо. Повинен бути реалізований комплексний системний підхід, виконання якого можливе тільки в рамках системи управління якістю виготовленої продукції.

Більшість підприємств у сфері промисловості чи торгівлі пропонують ринку товари та послуги, що призначені для задоволення вимог споживачів. і вимоги споживачів звичайно включаються в технічні умови до виготовлення продукції. Проте, технічні умови абсолютно не є гарантією того, що вимоги споживача будуть виконані на належному рівні, оскільки в технічні умови або в організаційну систему, що включає процес проектування та реалізації товарів або послуг, можуть закрастися певні невідповідності. Названа ситуація привела до необхідності розробки стандартів і керівних документів щодо системи якості, які доповнюватимуть вимоги до товарів або послуг, встановлених у ТУ.

Перед вітчизняними суб'єктами господарювання різних галузей промисловості з розвитком глобалізаційних процесів на національному та міжнародних ринках виникли такі проблеми, які фактично можна визнати ризиками для їх фінансово-економічної безпеки:

- недосконалість існуючих державних стандартів в Україні;
- відсутність належних темпів запровадження міжнародних стандартів;
- невимовно великий перелік товарів, які підлягають обов'язковій сертифікації;
- значна кількість обов'язкових випробувань і перевірок товарів, що доступні на ринку через засоби імпорту;
- значна тривалість і вартість робіт по сертифікації;
- низький рівень поінформованість виробників про можливість застосування стандартів,
- наявність технічних регламентів та процедур оцінки відповідності.

Практика провідних товаровиробників переконливо підтверджує, що досягнення бажаної та стабільної якості товарів можливе виключно шляхом впровадження в усі процеси й на всіх рівнях виробництва організаційно керованої та постійно вдосконалюваної системи управління якістю. Саме виконання суб'єктами галузей, вибраних для дослідження, вимог міжнародних стандартів якості товарів дозволяє не втратити свого внутрішнього ринку й стати повноцінними партнерами на міжнародному ринку.

Україна також бере участь у роботі системи сертифікації електронних компонентів Міжнародної електротехнічної комісії (IECQ) та системи з випробувань електричного обладнання на відповідність до стандартів безпеки (IECEE). Держстандарт України підтримує тісні зв'язки з міжнародними і європейськими організаціями з системи забезпечення якості (рис. 3.1).

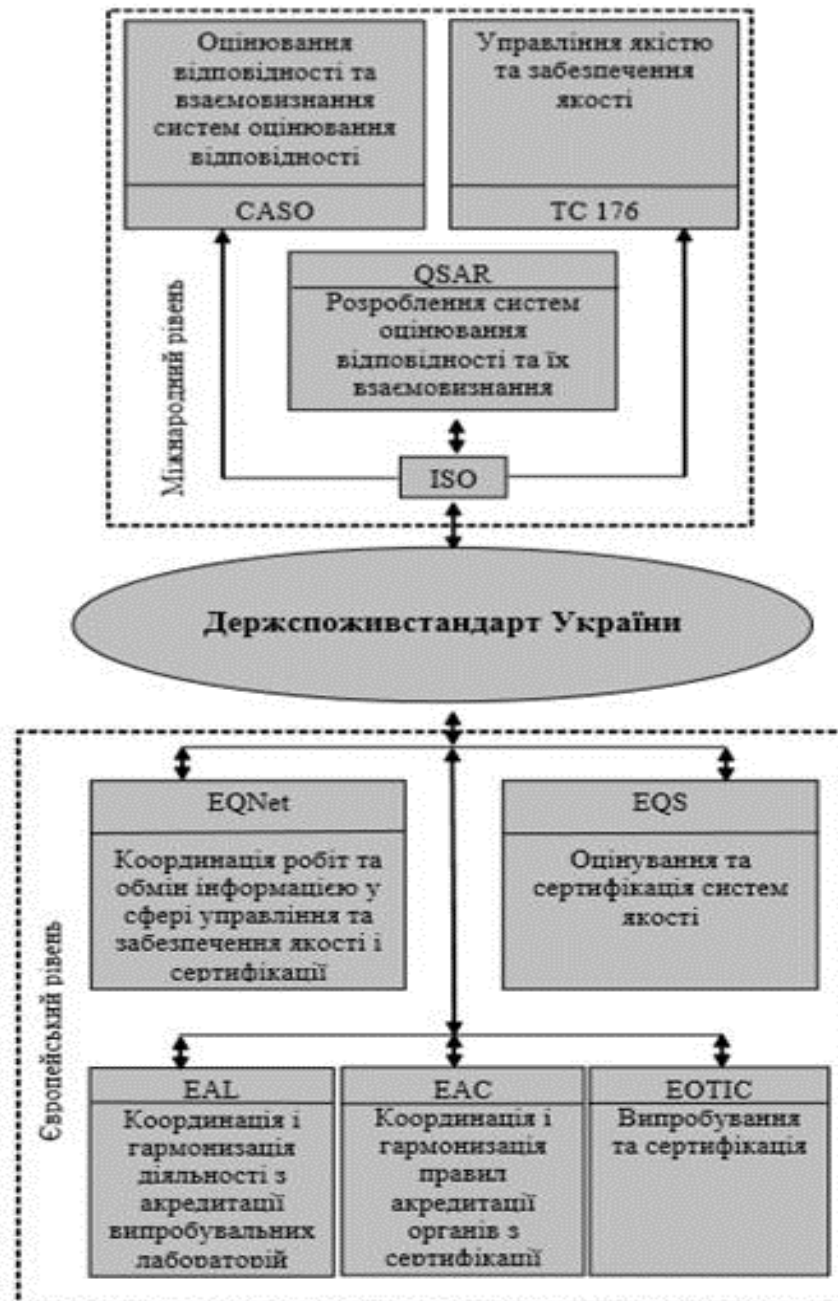

Рис. 3.1. Взаємозвязки Держспоживстандарту України з міжнародними і європейськими організаціями з системи забезпечення якості товарів і послуг [54]

До основних шляхів активізації діяльності Держстандарту України у зазначених міжнародних і європейських організаціях можна віднести:

- створення нових ТКУ, які мали б можливість працювати в таких важливих галузях, як кінематографія, фотографія, акустика, медицина і лікувальні засоби та апаратура, спорт і туризм тощо, з тим, щоб з часом досягти 100охоплення роботи ISO і IEC (на сьогодні Україною в

ISO охоплено лише 30,9 технічних комітетів та підкомітетів, а в ІЕС – 67,2%);

- розроблення пропозицій щодо фінансування українських ТК із стандартизації, виходячи з пріоритетних науково-технічних напрямів, визначених у Концепції державної промислової політики України від 29.02.96 р. № 272 та постанови КМУ від 19.03.97 р. №244. Передусім, слід фінансувати ті ТКУ, які беруть найбільш активну участь у роботі ISO, її комітетах, ІЕС
- та міжнародних і європейських організаціях з систем сертифікації, якості та забезпечення якості;
- підвищення активності ТКУ в роботі ISO та ІЕС на ранніх стадіях проектів міжнародних стандартів (на стадії пропозиції, підготовчій стадії, стадії комітету) за рахунок збільшення кількості голосувань з редакційними та технічними коментарями і зауваженнями, а також діяльність у схемах ІЕСQ і ІЕСЕЕ, розробка концепції представництва України в них і порядку сертифікації електрообладнання та електронних компонентів за зазначеними схемами.

Для найшвидшого впровадження стандартизації товарів і послуг в Україні необхідна узагальнена робота підприємств у галузі якості й конкурентоспроможності продукції, тісна взаємодія останніх із територіальними центрами Держспоживстандарту в регіонах, широке інформування виробників про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності. [50]

Для викорінення проблем із якістю товарів було розроблено концепцію по забезпеченню належної якості товарів і послуг, де основними засадами стали такі:

1. Формування та приріст експортного потенціалу шляхом створення на системних скоординованих засадах певних організаційних, економічних, інформаційних, науково-технічних та соціальних передумов.

2. Створення для поступового зменшення залежності держави від імпорту стратегічно важливих видів товарів, технологій та послуг за рахунок раціонального використання і збільшення власного виробничого та науково-технічного потенціалу, швидкого впровадження сучасних технологій, зокрема, імпортованих в основоположні види економічної діяльності.

3. Створення бази, розроблення та впровадження функціонально-організаційних схем і механізмів управління, які дозволяють сформувати та посилити зацікавленість суб'єктів господарювання у підвищенні рівня якості та конкурентоспроможності продукції як найважливішого елементу їх успіху в виробничій діяльності.

4. Розроблення та задіяння механізмів захисту внутрішнього ринку держави від неякісної продукції та послуг, недобросовісної конкуренції і нечесної реклами.

5. Підготування та впровадження в державі нормативно-правових та нормативно-технічних документів у сфері безпеки і якості, вимог, які гармонізовані з чинними міжнародними стандартами та європейськими законодавчими нормами [22].

6. Створення економічних, соціальних та організаційних передумов і механізмів ґрунтовного впровадження на базовому рівні економіки господарюючих суб'єктів професійних систем якості та систем управління навколишнім природним середовищем як найбільш ефективного інструменту забезпечення якості та конкурентоспроможності продукції.

7. Реалізація вимог споживачів у розвитку експортного потенціалу, сприяння пошуку та залучення стратегічних інвесторів, раціонального використання ресурсів.

8. Удосконалення та розвиток науково-методичної роботи з управління якістю і конкурентоспроможністю продукції, створення на рівні держави та інших рівнях системи інформаційного забезпечення робіт у сфері якості та конкурентоспроможності завдяки використанню сучасних інформаційних технологій.

9. Підтримання, удосконалення та розвиток системи навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців, зайнятих у сфері забезпечення та підвищення якості, управління якістю та конкурентоспроможністю продуктів та послуг.

10. Створення системи взаємозв'язків із товариствами та асоціаціями захисту прав споживачів, товаровиробників, іншими громадськими організаціями щодо проблем безпечності та якості продукції [66, с. 101].

Важливе значення має також мотивація суб'єктів до підвищення відкритості, впровадження сучасних рекламних технологій, які висвітлюють міжнародні, національні й регіональні конкурси якості товарів і послуг. Методологія таких заходів уже достатньо розвинена й визнана, а самі конкурси демонструють вельми позитивні результати.

Отже, основними напрямками розвитку стандартизації товарів для суб'єктів господарювання на сьогодні є вдосконалення процедур розробки стандартів, впорядкування їх складу та гармонізація вимог із світовими. Саме реалізація комплексної концепції надасть змогу створити та поступово впровадити системи управління і механізми координації робіт із розробки та виконання програм реалізації і підвищення безпеки, якості та конкурентоспроможності продукції, створення умов та механізмів збільшення обсягів виробництва на підприємствах нашої держави високоякісної та конкурентоспроможної продукції, скорочення обсягу імпорту товарів (послуг), аналоги яких виготовляються в Україні. Також, використання обов'язкової, але лояльної сертифікації продукції як інструменту конкурентної політики України сприятиме формуванню прагматичної зовнішньо-економічної політики держави.

Висновок до розділу 3

Аналіз проблем та перспектив відповідності міжнародним стандартам у питаннях забезпечення фінансово-економічної безпеки дозволив нам вказати на наступне:

Вплив стандартизації на підвищення конкурентоспроможності та якості продукції, що справляє безумовний вплив на фінансово-економічну безпеку, реалізується в переважній більшості через комплексну розробку стандартів на сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектувальні вироби, оснащення, проектування і готову продукцію; встановлення в стандартах технологічних вимог до найважливіших процесів і показників якості, а також єдиних методів випробувань і засобів контролю та оцінки відповідності.

Існування стандартів значно полегшує та спрямовує діяльність виробника продукції щодо забезпечення її ринкової відповідності за критеріями якості та конкурентоспроможності.

Доречно наголосити, що застосування принципу обов'язковості стандартів, надмірна деталізація вимог та орієнтування стандартизації на певні рішення, застосуванні визначених матеріалів чи сировини тощо, як це часто було у минулому, є гальмом у створенні якісної та конкурентоспроможної продукції. У зв'язку з цим, зміна державної політики у сфері стандартизації повинна здійснюватися в напрямку переходу від обов'язковості до добровільності застосування.

Запровадження нової системи стандартизації, відповідної економічним змінам, що відбуваються в Україні, має на меті гармонізацію її вимог з вимогами міжнародних та національних систем стандартизації країн з розвинутою ринковою економікою. Удосконалення національної системи стандартизації це неодмінна передумова для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції та створення суб'єктами господарювання систем забезпечення якості. Зміна векторів у боротьбі за конкурентоспроможність та якість із загальнодержавного рівня на рівень

безпосередніх підприємств робить необхідним зміцнення системи стандартизації саме на останніх.

Перспективи застосування стандартизації на рівні підприємств ґрунтуються на двох напрямках:

Перший з них – за умови господарської самостійності суб'єктів створюються об'єктивні передумови до неузгодженості діяльності підприємств, суміжних щодо видів виробленої продукції стосовно параметрів виготовленої продукції, методів контролю її якості тощо. Все це виявляється під час виробництва і споживання продукції, впливає на попит, а відповідно і на збут продукції та, у кінцевому підсумку, на економічну безпеку підприємств.

Другий – раціональне застосування стандартизації під час проектування робіт та виробництва продукції допомагає суттєво знизити витрати на продукцію та підвищити в цілому доходи підприємств.

ВИСНОВКИ

Проведене в дипломній роботі комплексне дослідження системи стандартизації та її впливу на фінансово-економічну безпеку підприємства дозволило сформулювати ряд висновків теоретико-організаційного та практичного змісту, які відображають вирішення основних завдань дослідження відповідно до поставленої мети, а саме:

1. Стандартизація є ключовим чинником підтримки державної соціально-економічної політики, сприяє розвитку добросовісної конкуренції, виробництву конкурентоспроможної і якісної продукції, усуненню технічних бар'єрів у торгівлі, підвищенню рівня безпеки життя, здоров'я і майна громадян, забезпечує охорону інтересів споживачів, навколишнього природного середовища й економію усіх видів ресурсів як основи сталого розвитку національної економіки.

Процес стандартизації є невід'ємним елементом глобалізаційної економіки, адже в умовах сьогодення товари і послуги можуть вільно переміщатися між багатьма державами, а тому гостро постає проблема взаємозамінності та відповідності товарів та їх комплектуючих.

2. Застосування єдиних нормативів і правил, що визначені у нормах стандартів дає можливість говорити про високу якість продукції, а у зв'язку з цим і про її конкурентоспроможність. Звісно, застосування самих лише стандартів не приводить до повного гарантування успіху виробнику товарів і послуг, проте, у комплексі із іншими управлінськими механізмами створює передумову для успішної реалізації своєї продукції на ринку товарів і послуг.

3. Рівень фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання залежить у великій мірі від конкурентоспроможності продукції, адже якщо вона визначена застосуванням міжнародних стандартів, то можна розраховувати на інвестиційну та інноваційну складові безпеки, які є логічним продовженням належно забезпеченої якості продукції.

4. Провідну роль у процесі стандартизації відіграє Міжнародна організація із стандартизації – ISO. Попри її неурядовий статус, вона все ж має можливість здійснювати адміністрування міжнародних стандартів і впливати на міжнародну політику стандартизації. Україна є учасником даної організації із 1993 року, а тому це створює можливість не лише національному органу із стандартизації, а й окремим підприємствам брати участь у підготовці проектів міжнародних стандартів. Вказана можливість поки-що є мало затребуваною національними виробниками, оскільки відсталість України у науково-технічному плані від багатьох інших країн не дає можливість бажаючим вносити такі пропозиції, які б мали статус випереджаючих. Проте, існує думка, що ситуацію можна було б змінити на краще завдяки участі у процесі стандартизації підприємств із іноземною складовою. Звісно йдеться про складову не лише у вигляді капіталу, а й у вигляді новітніх розробок та інновацій, що впроваджені у виробничий процес.

5. Для зміцнення фінансово-економічної безпеки підприємств через застосування стандартів основоположним є зміна векторів державного управління цим процесом. Нагадаймо, що Державні стандарти України є обов'язковими для застосування, при тому що вони часто вже давно «морально застаріли». Розробка і впровадження нових стандартів без врахування їх відповідності міжнародним є недоцільною, а сліпе копіювання норм міжнародних стандартів – утопією. У зв'язку з цим, бачимо необхідність створення у державні системи пільг та привілей для суб'єктів господарювання, що вже застосовують міжнародні стандарти і підтверджують це відповідною сертифікацією. Для тих же, що ще не дійшли до застосування міжнародних стандартів політика державного втручання у цей процес має бути лояльною і виправданою.

6. Для повного використання можливостей стандартизації як рушійної сили розвитку економіки необхідно сформувати комплексний підхід, за якого, поряд з податковими, бюджетними механізмами, застосовувати

технічне регулювання та стандартизацію як таку. Останні зміни до законодавства у сфері стандартизації дійсно запроваджують комплексний підхід з використанням найновіших інструментів впливу, проте розробка підзаконних нормативно-правових актів запізнюється, що не дає можливості повноцінного застосування норм, що передбачені у законах.

7. Для найшвидшого впровадження міжнародної добровільної стандартизації в Україні необхідна консолідована робота підприємств у галузі якості й конкурентоспроможності продукції, тісна взаємодія їх із територіальними центрами Держспоживстандарту в регіонах, широке інформування товаровиробників про наявні стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності і про переваги, які вони здобудуть при використанні стандартів.

8. Приоритетними векторами вдосконалення процесу стандартизації товарів для підприємств є вдосконалення процедур розробки стандартів, упорядкування їх складу й гармонізація вимог із світовими. Також, використання обов'язкової сертифікації продукції як інструмента конкурентної політики держави сприятиме формуванню прагматичної зовнішньоекономічної політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белобрагин В.Я. Стандарты ИСО серии 9001, ИСО 14001 - второе дыхание? //Стандарты и качество. - 2006. - № 11. - С. 70-75.
2. Бернадская И. Иновационная деятельность и возможности развития малого и среднего бизнеса [Электронный ресурс] - http://www.ip-centr.kiev.ua/newcipip/control/ru/publish/article/main?art_id=108099
3. Біла книга. Про політику адаптації вітчизняного законодавства в галузі норм і стандартів до європейських вимог. - К., 2006. - 64 с.
4. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / Бланк И. А. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
5. Борейко В. І. Інновації як основа економічного зростання / В. І. Борейко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 42 – 48.
6. Бурдина В. Стандартизация как средство управления качеством // Стандарты и качество. - 2007. - № 1. - С.20-22.
7. Варавва М. Ю. Этапы становления и тенденции развития экономики знаний» / М. Ю. Варавва // Вестник ОГУ. – 2008. – № 85. – С. 45-51.
8. Васильчак С. В. Організаційно-правові засади для забезпечення системи економічної безпеки підприємства // Науковий вісник. — Львів, 2011. — Вип. 21.2. — С.136–141.
9. Величко О. Гармонізація національних стандартів: основні завдання та проблеми діяльності ТК // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2006. - № 6. - С. 17-20.
10. Величко О., Проненко С. Сучасний стан гармонізації національних стандартів України з документами і рекомендаціями ОІМЛ // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2009. - № 4. - С. 18-23.
11. Версан В.Г. Стандарт ИСО 9001: Его роль в стандартах ИСО 9000 версии 2008 года // Стандарты и качество. - 2006. - № 7. - С. 66- 68.
12. Власюк О. С. Система економічної безпеки держави. - К. : Стило, 2010. - 685 с.

13. Гапоненко В.Ф., Безпалько А.А., Власков А.С. Экономическая безопасность предприятия. Подходы и принципы. - М.: Изд. „Ось-89”, 2006. – 208 с.
14. Голінка І. Розвиток стандартизації на міжнародному, регіональному та національному рівнях // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2009. - № 1. - С. 11-17.
15. Голінка І. Розвиток стандартизації на міжнародному, регіональному та національному рівнях // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2009. - № 1. - С. 11-18.
16. Денисенко, М. П. Глобалізація та її вплив на інноваційний розвиток України / М. П. Денисенко, А. П. Гречан // Проблеми науки. – 2005. – № 1. – С. 47 – 52.
17. Денисенко, М. П. Методи мінімізації ризиків за розробки інноваційних проектів / М. П. Денисенко, К. О. Чигирик // Проблеми науки. – 2007. – № 3. – С. 2 – 6.
18. Джаман М. О. Правові та інноваційні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств малого бізнесу // Інвестиційно-інноваційний розвиток економіки регіону. – К., 2010. – С. 337–343.
19. Домбровський О. Тенденції глобалізації у трансформаціях суспільно-економічного розвитку / О. Домбровський // Економіка. – 2012. – С. 19-22.
20. ДСТУ 1.0:2003. Національна стандартизація. Основні положення.
21. ДСТУ 1.1:2001. Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Терміни та визначення основних питань.
22. ДСТУ 1.2:2003. Національна стандартизація. Правила розроблення національних нормативних документів.
23. ДСТУ 1.3:2003. Національна стандартизація. Правила розроблення, побудови, викладання, погодження, прийняття та позначення технічних умов.

24. ДСТУ 1.6. Національна стандартизація. Правила реєстрації нормативних документів.
25. ДСТУ3250-95. Порядок розроблення плану державної стандартизації.
26. Захаров О.І., Пригунов П. Я. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: Навч. посібник. - К. - КНТ, 2008. – 257 с.
27. Захожай В.Б., Салухіна Н.Г ., Язвінська О.М., Чорний А.Ю. Управління якістю: Підр. - К.: МАУП, 2009.
28. Зелена книга. Про політику адаптації національного законодавства у сфері технічного регулювання та споживчої політики до європейських вимог. - К., 2006. - 80 с.
29. Зінченко В. В. Інституційні тенденції глобалізації та регіоналізації у трансформаціях суспільно-економічного розвитку / В. В. Зінченко //Наука й економіка. – 2011. – № 2 (22). – С. 160–163.
30. Ілляшенко С. М. Теоретико-методичні підходи до аналізу ринкових перспектив і стимулювання впровадження екологічних інновацій / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна // Продуктивні сили України. – 2008. – № 2. – С. 119 – 128.
31. Кабаков Ю. Напрямки удосконалювання систем управління: стандарти, методи або цілі підприємства? // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2009. - № 2. - С. 39-43.
32. Калита Т.П. Системы управления качеством: По стандарту ИСО 9001 или по предприятию?//Стандарты и качество. - 2006. - № 2. - С. 70-72.
33. Кальченко Т. В. Глобальна економіка : методологія системних досліджень : [монографія] / Т. В. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2006. – 248 с.
34. Касич А.О. Вплив бюджетно-податкової політики на інноваційно-інвестиційну активність підприємств / Касич А.О., Онопенко В.В. // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №11. – С. 144-151.
35. Каталог стандартів ISO //Режим доступу: http://www.iso.org/iso_catalogue.htm

36. Качанов С., Маматова Т. Системно-процесний підхід щодо аналізу діяльності з державного нагляду і контролю // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2009. - № 2. - С. 15-22.
37. Кириченко О.А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи // Финансовые рынки и ценные бумаги, 2009. – №16. – 2009. – С. 22-28.
38. Конституція України: Прийнята на 5 сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. - К., 1996. - 119 с.
39. Королько С, Шаповал В., Юзьків Я. Планування робіт з національної стандартизації // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2009. - № 4. - С. 10-17.
40. Королько С., Шаповал В., Юзьків Я. Планування робіт з національної стандартизації // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2009. - № 4. - С. 10-18.
41. Кузенко Т.Б. Тактичне і стратегічне планування економічної безпеки підприємства // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 3. - С. 142-152.
42. Луцький, М. Г. Вплив транснаціональних корпорацій на глобалізацію інноваційних процесів / М. Г. Луцький // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – Вип. 4. – С. 116 – 120.
43. Новікова О.Ф., Покотиленко Р.В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення: монографія. - Донецьк: НАН України, 2006. - 408 с.
44. Павленко І.А., Гончарова Н.П., Швиданенко Г.О. Економіка та організація підприємств / ред. Д.Ф. Харківського. - Одеса: "Інвац", 2006.- 32с.
45. Павлов В.І., Мишко О.В., Опьонова І.В, Павліха Н.В. Основи стандартизації, сертифікації та ідентифікації товарів. - К.:Кондор, 2009. – 230 с.
46. Павлов Д.М. Фінансово-правове забезпечення економічної безпеки

України /Д.М. Павлов // Митна справа. - 2010. - № 6, ч. 2. - С.295-299.

47. Пиндер А., Киссинджер-Мэтрей Д. Главный фокус: сектор услуг и стандарты находят общий язык // Стандарты и качество. - 2006. - № 4. -
48. Питання Ради стандартизації та технічного регулювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 лип. 2006 р. № 1016.
49. Підвищення конкурентоспроможності підприємств: оперативна реструктуризація: Методичні матеріали базового курсу. – К., 2009. – Частина 1.
50. Повышение эффективности производства: в 3-х томах. – К.: Наукова думка, 2010. – Том 2. – 232 с.
51. Положення про Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України: Указ Президента України від 26 лип. 2000 р. № 926/2000.
52. Портер, М. Международная конкуренция / М. Портер – М.: Международные отношения, 1993. – С. 35.
53. Порядок координації робіт із стандартизації, які виконуються центральними органами виконавчої влади за кошти державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 лют. 2009 р. № 77.
54. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 лист. 1993 р. № 3660-ХІІ.
55. Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення: Закон України від 8 квіт. 1993 р. № 30-93.
56. Про захист прав споживачів: Закон України від 15 груд. 1993 р. № 1023-ХІІ (в ред. Закону України від 1 груд. 2005 р. № 3161-ІУ).
57. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ.
58. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 черв. 2000 р.

59. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закон України від 11 лют. 1998 р. № 113/98-ВР (в ред. від 15 черв. 2004 р. № 1765-ІУ).
60. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 черв. 1993 р. № 3322.
61. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2132-ХІІ.
62. Про охорону навколишнього середовища: Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-ХІІ.
63. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України від 1 груд. 2005 р. № 3164-ІУ (в ред. від від 31 трав. 2007р. № 1107-У (1107-16)).
64. Про стандартизацію і сертифікацію: Закон України від 10 трав. 1993 р. № 46-93.
65. Про стандартизацію: Закон України від 17 трав. 2001 р. № 2408-ІІІ.
66. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: Монографія. - Львів: ЛБІНБУ, 2004. - 175 с. С. 49-51.
67. Салухіна Н.Г., Язвінська О.М. Стандартизація та сертифікація товарів та послуг. Підручник. - К., Центр учбової літератури, 2010. – 336 с.
68. Седдон Д. Стандарти ІСО серії 9000: болезнь економіки? //Деловое совершенство. - 2005. - № 4. - С. 8-13.
69. Соколенко С. И. Глобальные рынки XXI столетия: Перспективы Украины. – К.: Логос, 2008. – 568 с.
70. Солин А.Л. Как выполнить требования стандартов ИСО к обеспечению удовлетворенности потребителей // Стандарты и качество. - 2006. - № 4. -С. 80-83.
71. Сотнічук, О. С. Оцінка впливу інновацій на економічне зростання / О. С. Сотнічук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – Вип. 4. – С. 77-82.

72. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтеграції України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 446 с.
73. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів // Електронна сторінка Верховної Ради України <http://zakon.rada.gov.ua>.
74. Стрелец И. Новая экономика: гипотеза или реальность // МЭиМО.-2008.- №3.-С.16-28.
75. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства / О. І. Судакова // Економічний простір.– 2008.– № 9.– С. 140 – 148.
76. Тетера В., Нелепов А., Цициліано О. Гармонізація нормативної бази на основі сучасних міжнародних та європейських стандартів // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2008. - № 3. - С. 40-46.
77. Типове положення про технічний комітет стандартизації: Наказ Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 20 трав. 2002 р. № 298.
78. Угода про технічні бар'єри у торгівлі // Результати уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. - К., 1998. – С. 131-152.
79. Філіпчук Г., Цициліано О., Дерев'янка В. Історичне коріння стандартизації // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2006. - № 2. - С. 29-32.
80. Хакан Мюрбі Міжнародні стандарти ISO на підтримку процесів сталого розвитку // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2009. – № 3. – С. 4-6.
81. Цициліано О.Д., Зіміна Г.К., Креативність та стандартизація як основа конкурентоспроможності організації // Стандартизація, сертифікація, якість. - 2007. - № 1. - С. 66-71.

82. Шаповал В. Планування стандартизації: завдання та проблеми // Стандартизація. Сертифікація. Якість. - 2006. - № 2. - С. 6-14.
83. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією із суб'єктами зовнішнього середовища – К.: НППМБ, 2009. – 357 с.
84. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). – М.: Прогресс, 1982. – 455с.
85. Юзьків Я., Тетера В. Роль стандартизації у підвищенні якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції, процесів і послуг // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2006. – № 5. – С. 16-20.
86. Юзьків Я., Цициліано О. Узагальнена оцінка ситуації у сфері стандартизації та суміжних видів діяльності // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2008. – № 3. – С. 25-39.
87. Якименко В. И. Глобализация и экономические ограничения человеческого фактора на пути к инновационному обществу / В. И. Якименко, Л. И. Дмитриченко, О. М. Михайлова // Прометей. – 2006. – Вып 3. – С. 133 – 135.